

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

**İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNUNUN TARIMSAL İŞLETMELERDE
UYGULANMASININ ETKİLERİNİN ANALİZİ
ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ**

Fikri BİLİR

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMMUZ 2018

ANTALYA

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNUNUN TARIMSAL İŞLETMELERDE
UYGULANMASININ ETKİLERİNİN ANALİZİ
ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ**

**Fikri BİLİR
TARIM EKONOMİSİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

TEMMUZ 2018

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNUNUN TARIMSAL İŞLETMELERDE
UYGULANMASININ ETKİLERİNİN ANALİZİ
ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

Fikri BİLİR
TARIM EKONOMİSİ
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez/...../ 2018 tarihinde jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cengiz SAYIN (Danışman)	[imza]
Prof.Dr. Mehmet BOZOĞLU	[imza]
Dr.Öğr. Üyesi Yavuz TAŞÇIOĞLU	[imza]

ÖZET

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNUNUN TARIMSAL İŞLETMELERDE UYGULANMASININ ETKİLERİNİN ANALİZİ: ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

Fikri BİLİR

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Temmuz 2018; 37 sayfa

Yürürlüğe girmesi ile çalışma hayatında yeni bir dönemin başlamasına neden olan 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren, işveren vekili sıfatıyla yöneticiler ile çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile getirilen iş sağlığı ve güvenliği (İSG) uygulamalarının belirlenen amacı sağlaması noktasında işletme yöneticilerinin bilgi ve beklentileri önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada, Antalya ilinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde (n=80) 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun uygulanabilirlik düzeyinin belirlenmesini sağlamak ve işveren veya temsilcilerinin İSG konusundaki bilgi düzeyleri ve tutumlarının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca işveren veya temsilcilerinin İSG konusundaki bilgi düzeyleri ve İSG tutumları arasındaki ilişkilerini tespit etmek çalışmada planlanan bir başka hedefdir. Verilerin analizi konusunda; İSG ifadeleri, İSG tutum ve İSG bilgi düzeyi ile ilgili tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde değerleri ile sunulmuştur. Firma temsilcilerinin İSG bilgi ve İSG tutumları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacı ile korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışmada 0,05'den küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Analizler, Akdeniz Üniversitesi lisanslı SPSS 23.0 paket programı ile yapılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre firmaların sadece %45'inin risk analizlerini yaptığı, %63'ünün acil eylem planının olduğu görülmüştür. Firmaların kayıt tutma konusunda yeterli düzeyde İSG standartlarına uymadığı ramak kala olaylar %55, iş kazası kayıtları %61, sağlık gözetim kayıtları %63, meslek hastalıkları kayıtları %60, eğitim kayıtları %64 ve düzenli sağlık gözetim sonuçları kayıtlarını %63 oranında tutulduğu görülmüştür. Firma temsilcilerinin İSG bilgi düzeylerinin yüksek olması İSG tutumlarının da yüksek olmasını sağladığı görülmüştür. Bilgi düzeyi yüksek olan katılımcıların İSG konusunda daha olumlu düşündüğü, uygulamaların olumlu sonuçları olduğu, 6331 sayılı kanunun iş kazalarını ve ramak kala olaylarını azaltmada etkili olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Antalya, Etki Analizi, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Tarımsal Faaliyet, Tarımsal Firma,

JÜRİ: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Dr.Öğr. Üyesi Yavuz TAŞÇIOĞLU

ABSTRACT

ANALYSIS OF EFFECTS OF IMPLEMENTATION OF INDUSTRIAL LABOR AND SAFETY LAWS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES: ANTALYA PROVINCIAL EXAMPLE

Fikri BİLİR

MSc. Thesis in Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

July 2018; 37 sayfa

The Law on Occupational Health and Safety No. 6331, which causes a new era in the working life to be initiated with the entry into force of law, regulates the duties, authorities, responsibilities, rights and obligations of managers and employees in the capacity of the employer, the employer and the supervisor in order to provide occupational health and safety at work places and to improve the existing health and safety conditions. The knowledge and expectations of business managers become important at the point where the aim of Occupational health and safety (OHS) practices introduced by the Law on Occupational Health and Safety No. 6331 is determined. In this study, it was aimed to determine the applicability level of the Law on Occupational Health and Safety No. 6331 in agriculture enterprises operating in Antalya province (n = 80) and to determine the level of knowledge and attitudes of the employers or their representatives about OHS.

It is also another objective planned to determine the relationship between employers 'or representatives' levels of knowledge and OHS attitudes in the OHS context. In the analysis of the data; Descriptive statistics related to OSH expressions, OSH attitude and OSH knowledge level are presented with mean, standard deviation, frequency and percentage values. Correlation analysis was performed with the aim of determining relations between OHS information and OHS attitudes of company representatives. P values less than 0.05 were considered statistically significant in the study. Analyzes were made with SPSS 23.0 package program licensed to Akdeniz University. According to the results of the survey, it was seen that only 45% of the firms have made risk analyzes and 63% of them had the urgent action plan. It has been observed that firms have recorded 55% of cases of insufficient compliance with OSH standards, 61% of work accident records, 63% of health surveillance records, 60% of occupational disease records, 64% of training records and 63% of regular health surveillance results. It has been seen that the high level of OHS knowledge of firm representatives also ensures their high OHS attitudes. Participants with a high level of knowledge were found to be more positive about OSH, applications had positive results, and it was determined that Law

KEY WORDS: Agricultural Activity, Agricultural Firm, Antalya, Impact Analysis, Occupational Health and Safety Law,

COMMITTEE: Prof. Dr. Cengiz SAYIN

Prof.Dr. Mehmet BOZOĞLU

Dr.ÖĞr. Üyesi Yavuz TAŞÇIOĞLU

ÖNSÖZ

Araştırmanın aşamalarında Antalya bölgesindeki tarımsal firmalara erişimde sağladıkları yardımlardan dolayı Antalya Ticaret ve Sanayi Odasına (ATSO), her türlü araştırma olanakları sunduğu için Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'na ve değerli öğretim üyelerine, araştırma görevlilerine ve tüm personeline teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezi hazırlamamda ve her aşamasında bana olumlu eleştirileri ile yön gösteren ve destek olan Sayın Prof. Dr. Cengiz SAYIN'a ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ÖNSÖZ	vi
AKADEMİK BEYAN	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	x
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
2. KAYNAK TARAMASI	3
3. MATERYAL VE METOD	5
3.1. Materyal.....	5
3.2. Metod.....	5
3.2.1. Örneklem ve veri toplama metodu	5
3.2.2. Veri analizi metodu	6
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	7
4.1. Genel Bilgiler.....	7
4.1.1. İş sağlığı ve güvenliği.....	7
4.1.2. İş sağlığı	7
4.1.3. İş güvenliği	8
4.1.4. İş sağlığı ve güvenliğinin gelişimi ve yasal düzenlemeler	8
4.1.4.1. Dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin gelişimi ve yasal düzenlemeler	8
4.1.4.2. Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği düzenlemeleri	9
4.1.5. Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıkları	10
4.1.6. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu	12
4.1.6.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’na genel bakış.....	12
4.1.6.2. İSG Kanunu kapsamında işverenin genel yükümlülükleri	13
4.1.7. İşverenin Diğer Yükümlülükleri.....	14
4.1.7.1. İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri ile ilgili yükümlülükler	14
4.1.7.2. Risk değerlendirmesi, kontrol, ölçüm ve araştırma ile ilgili yükümlülükler. 14	
4.1.7.3. Sağlık gözetimi ile ilgili yükümlülükler	14
4.1.7.4. Çalışanların bilgilendirilmesi ile ilgili yükümlülükler.....	14
4.1.7.5. Acil durum planları, yangınla mücadele ve ilk yardım ile ilgili yükümlülükler	15
4.1.7.6. İş kazası ve meslek hastalıklarının kayıt ve bildirim ile ilgili yükümlülükler	15
4.1.7.7. Çalışanların eğitimi ile ilgili yükümlülükler	15
4.1.7.8. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu, iş sağlığı ve güvenliğinin koordinasyonu 16	

4.1.7.9. Çalışanların yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler.....	16
4.1.7.10. Çalışmaktan kaçınma hakkı ile ilgili yükümlülükler	17
4.1.7.11. İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin desteklenmesi	17
4.2. Alan Bulguları	17
4.2.1. Katılımcı ve firma genel bilgileri	17
4.2.1.1. Katılımcıların sosyo demografik özellikleri	18
4.2.1.2. Firmaları tanımlayıcı özellikler.....	19
4.2.2. Yasa kapsamı ve getirilen düzenlemeler	20
4.2.2.1. Firmanın İSG profesyonellerini sağladığı kurum ve kuruluşlar	20
4.2.2.2. Firmaların iş sağlığı ve güvenliği organizasyonları	21
4.2.2.3. Acil durumlar için destek elemanı görevlendirme	23
4.2.2.4. Firmaların risk değerlendirme çalışmaları	24
4.2.2.5. Firmaların İSG kayıtları tutma ve sağlık gözetimi durumları.....	25
4.2.3. Firma yetkililerinin İSG hakkındaki bilgi düzeyleri	27
4.2.3.1. Firma çalışanlarının İSG hakları konusundaki bilgi düzeyleri	27
4.2.3.2. Firma yetkililerinin İSG Yasası bütününe ilişkin bilgi düzeyleri	28
4.2.3.3. Firma yetkililerinin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bilgi düzeyi puanlaması	29
4.2.4. Yasa kapsamına ilişkin firma yetkilisi tutum düzeyleri	30
4.2.4.1. Firmaların İSG Kanunu bütününe ilişkin tutum düzeyleri.....	30
4.2.4.2. Firmaların kanunun bütününe ilişkin tutum düzeyi puanlaması	31
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	32
5.1. Temel Sonuçlar	32
5.2. Öneriler	34
6. KAYNAKLAR	36
ÖZGEÇMİŞ	

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nun Tarımsal İşletmelerde Uygulanmasının Etkilerinin Analizi-Antalya İli Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kurallar ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını belirtir, bu tez çalışmasında bana ait olmayan tüm bilgilerin kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

11/07/2018

Fikri BİLİR

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ATSO : Antalya Ticaret ve Sanayi Odası

İSG : İş Sağlığı ve Güvenliği

İSGK : İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü

OSGB : Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

TSM : Toplum Sağlığı Merkezi

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

WHO : World Health Organization / Dünya Sağlık Örgütü

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3. 1. ATSO'ya kayıtlı Antalya ili tarımsal üretim yapan işletmeler.....	6
Çizelge 4. 1. Sektörlere göre istihdam sayıları	11
Çizelge 4. 2. Türkiye'de aktif sigortalı sayısı	11
Çizelge 4. 3. Türkiye'de yıllara göre iş kazaları	11
Çizelge 4. 4. Sektörlere göre iş kazasında ölümler (2016 SGK 4-1/a)	11
Çizelge 4. 5. Türkiye'de sektörlere göre iş kazası sonucu ölümler (2016 İSİG).....	12
Çizelge 4. 6. Katılımcıların sosyo demografik özellikleri	18
Çizelge 4. 7. Firma özellikleri.....	19
Çizelge 4. 8. Firmanın İSG profesyonellerini sağladığı kurum ve kuruluşlar	20
Çizelge 4. 9. Çalışan temsilcisi görevlendirildi mi?	21
Çizelge 4. 10. Firmanın iş sağlığı ve güvenliği organizasyonları.....	22
Çizelge 4. 11. İşyerinde acil durumlar için destek elemanı görevlendirme.....	24
Çizelge 4. 12. Risk değerlendirme çalışmaları	24
Çizelge 4. 13. Risk değerlendirmesi yaparken yararlanılan kaynaklar.....	25
Çizelge 4. 14. Firmalarda İSG ile ilgili kayıtların tutulması durumu	26
Çizelge 4. 15. Çalışanların düzenli sağlık gözetimleri	27
Çizelge 4. 16. Çalışanların İSG hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve talep edilen haklar	27
Çizelge 4. 17. Firma yetkililerinin yasa hakkındaki bilgi düzeyleri	28
Çizelge 4. 18. Firmaların İSG bilgi düzeyi puanlaması.....	29
Çizelge 4. 19. Firmaların İSGK bütününe ilişkin tutum düzeyleri	30
Çizelge 4. 20. Firma temsilcilerinin yasanın bütününe yönelik tutum düzeyi puanlaması.....	31

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG); çalışanların işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen sağlığa ve vücut bütünlüğüne zarar verecek risklerden korunma ve iş kazalarının önlenmesi amacıyla yapılan uygulamalardır. Yapılan işlerin ve işyerlerinin farklılığı, buralarda bulunan tehlike ve risklerde de farklılıklar oluşturmaktadır. Bu nedenle, işyerlerinde tehlike ve riskleri azaltmaya yönelik yapılacak uygulamalar bünyesinde değişik mesleki disiplini de barındırmaktadır. İşlerde ve işyerlerinde yapılacak İSG uygulamaları koordineli, sistemli ve bilimsel olması gerekmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de İSG konusundaki farkındalık genellikle birçok insanın aynı anda hayatını kaybettiği kazalarda dikkat çekmekte ve önem kazanmaktadır. Oysa İLO verilerine göre savaşımlardan çok daha fazla insan, iş kazası ve meslek hastalıklarından hayatını kaybetmektedir. Dünya da iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle her yıl ortalama 2,7 milyon’ın üzerinde insanın hayatını kaybettiği, ortalama 2 milyon kişinin de meslek hastalığına yakalandığı görülmektedir. Dünya genelinde her yıl 313 milyon iş kazası yaşandığı, her gün 1000 çalışanın iş kazası sonucunda hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bu kazalar sonucu oluşan maliyetin ise yıllık ortalama 1,25 trilyon dolar civarında olduğu hesaplanmaktadır. Ancak meydana gelen iş kazalarının bildirilmemesi veya eksik rapor edilmesi, kesin bildirimlerin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi veya bazı ülkelerin İLO’ya veri göndermedeki aksaklıkları nedeniyle kesin istatistiksel veri oluşturmayı zorlaştırmaktadır (ILO 2014).

Türkiye’de çalışma hayatı ile ilgili istatistikleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) elde etmekte ve değerlendirmektedir. Buna karşın sosyal güvenlik ile ilgili verileri Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından değerlendirilmektedir. TÜİK (2016) temel iş gücü göstergelerine göre Türkiye’de yaklaşık 26,6 milyon kişi istihdam edilmekte, istihdam edilen kişilerin 5,4 milyonu, başka bir deyişle %20’si, tarım sektöründe çalışmaktadır (TÜİK 2016). Tarım sektöründe iş kazası ve meslek hastalığı oranının, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre %2 civarında olduğu belirtilmektedir (TÜİK 2014). Tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın ve mevsimlik işçi çalıştırılmasının yüksek olduğu düşünüldüğünde iş kazası ve meslek hastalıklarında çok daha yüksek olması gerektiği anlaşılmaktadır (TÜİK 2014)

Türkiye’de ise, SGK’nın iş kazaları ve meslek hastalıklarına ait istatistik verilerine göre 2014 yılında 221.366 adet iş kazası bildiriminde bulunulmuş, bu kazalar sonucu 1.421 çalışan sürekli iş göremez hale gelmiş ve 1.626 çalışan ise hayatını kaybetmiştir (SGK 2014).

Bu çalışma sektörde bir pilot çalışma olarak görülebilir, Literatür incelendiğinde daha önce tarım sektöründe İSG mevzuatının uygulanması, İSG farkındalığı, İSG performanslarının değerlendirildiği ve bu konulara etki eden faktörleri tespit etmeyi amaçlayan bir çalışma olmadığı görülmüştür. Çalışmada İSG uygulamalarının durumları, çalışanların İSG konusunda genel farkındalık düzeyleri ve işletmelerin İSG uygulaması performans düzeyleri araştırılmak istenmektedir. Sektörde daha önce bu düzeyde bir çalışma olmadığı için İSG konusunda tarım sektörünün durumu ortaya

konacaktır. Elde edilen bulgular ışığında sektörde eksik görülen kısımlar veya konular ortaya konarak yapılacak düzenlemeler ve iyileştirmeler ile aksaklıkların ortadan kaldırılması planlanmaktadır. Bu durumda sektörde yaşanmış iş kazalarının ve meslek hastalıklarının tespit edilmesi ileride alınacak önlemler ile ortadan kaldırılabileceği, henüz gerçekleşmemiş iş kazalarının ve meslek hastalıklarının alınacak tedbirler ile önlenebileceği faaliyetlerin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu durum çalışanın can güvenliğini daha güvenli hale getirirken, işletmelerin iş kazaları ve meslek hastalıkları ile yaşadığı maddi ve manevi kayıpları en aza indirmesi beklenmektedir. Çalışmada ayrıca firma temsilcilerinin konuya bakış açıları, İSG uyum düzeyleri inceleneceği için ortaya çıkan olumsuzluklara yönelik İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü ile paylaşılarak yeni düzenlemeler ile tespit edilen olumsuzluklara yönelik yeni uygulamalar geliştirilebilir. Ayrıca iyi yapılan uygulamaların sektördeki ve sektör dışındaki firmalar tarafından da örnek teşkil etmesi çalışmanın bir diğer önemli konusudur. Dolayısıyla tarım sektöründe İSG konusunda mevcut durum analizi hedefleyen bir çalışmadır

1.2. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi için birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. Daha önceki iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili düzenlemelerin bulunduğu 4857 sayılı İş Kanunu’nun da tarım sektörü (50 ve daha az sayıda işçi çalıştırılan tarım işyerleri) kapsam dışı tutulmuş, dolayısıyla iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hizmetlerden ve yasal yükümlülüklerden çalışanların yararlanması mümkün olamamıştır.

Türkiye’nin AB sürecine girmesi ile iş sağlığı ve güvenliği alanında müstakil bir düzenleme olarak 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, kapsamı da genişletilerek kademeli olarak yürürlüğe koyuldu (Resmî Gazete, Sayı 28339). Bu kanunu diğer kanunlardan ayıran en önemli özellik tüm çalışanları kapsama alması olmuştur. Daha önce İSG hükümlerinin bulunduğu 4857 sayılı İş Kanunu’nda tarım ve kamu çalışanları iş sağlığı ve güvenliği kapsamında değil iken bu kanun sonucunda tarım ve kamu sektörü işverenleri ve çalışanlar da iş sağlığı ve güvenliği hizmet ve yükümlülüklerine dahil edilmişlerdir.

Çalışmada ana amaç; ilk kez kanunla iş sağlığı ve güvenliği alanında yükümlülük altına giren ve yeni düzenlemeyle en az 1 ücretli çalışanı olan ticari tarım firmalarının (işletmelerinin) **kanundan kaynaklı yükümlülükleri üstlenme durumlarının ve karşılaştıkları sorunların neler olduğunun araştırılmasıdır**. Özetle kanunun, uygulamadaki etkilerinin ticari tarım firmaları örneği üzerinde analizidir.

Bu çalışmanın amacı Antalya ilinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde (n=80) yapılan iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının düzeyinin belirlenmesini sağlamak ve firma temsilcilerinin İSG konusundaki bilgi düzeylerini ve tutumlarını belirlemektedir. Ayrıca firma sahibi, işveren vekili ve firma temsilcilerinin İSG konusundaki bilgi düzeyleri ve İSG tutumları arasındaki ilişkileri tespit etmek çalışmada planlanan bir başka konudur.

2. KAYNAK TARAMASI

Yayın yılı	2014/İstanbul
Yazar	Z. Erhan
Araştırma adı	Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşletmelerde Güvenlik İklimine Etkisi ve Alan Araştırması
Bulgular	Çalışmanın amacı; İSG Kanunu ile işveren ve çalışanların yükümlülüklerinin, güvenlik algısının, işverenlerin bu konudaki tutumlarının, çalışanların eğitimlerinin, iş güvenliği uzmanlarının uygulamalarının olumlu etkilerinin araştırmaktır. 105 adet çalışana anket uygulanmış, İSG Kanununun işverenlerde ve çalışanlarda güvenlik algısında değişim yarattığı, iş güvenliği uzmanlarını ve işyerlerindeki kurulları daha etkin duruma getirdiği sonucuna varılmıştır.
Yayın yılı	Tekirdağ /2017
Yazar	A. Aktuna
Araştırma adı	Tarım Sektöründe Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Çerçevesinde Bilgi, Tutum Ve Algı Düzeyleri: Tekirdağ Süleymanpaşa Örneği
Bulgular	Çalışmanın amacı; Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi sınırları içinde, tarımsal faaliyet gösteren “Çiftçi Kayıt Sistemine” kayıtlı çiftçilerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bilgi, tutum ve algı düzeylerinin belirlenmesidir. Anket çalışmasında 750 kişi ile görüşülmüş ve bu kişilerden sadece 384 kişi anket çalışmasına katılmayı kabul etmiştir. Kişilerin kazaların önlenmesine dair bilgi düzeyi ve mevzuat algısının eğitim düzeyine göre değiştiği, dolayısıyla eğitim seviyesi daha yüksek kişiler iş sağlığı ve güvenliği yasasına ilköğretim mezunlarına göre daha olumlu yaklaştıkları sonucuna varılmıştır.
Yayın yılı	Karabük/ 2016
Yazar	S. Çalışkan
Araştırma adı	Yöneticilerin 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu İle Getirilen Uygulamalara Yönelik Algı ve Beklentilerinin Analizi: Marmara Bölgesi Örneği
Bulgular	Çalışmanın amacı; yöneticilerin İSG uygulamalarına ilişkin algı ve beklentilerini belirlemektir. Çalışmada 347 işletmeye ulaşılmış olup bu işletmelerdeki toplam 513 kişiye uygulanan anket verilerine göre; katılımcıların 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile getirilen İSG uygulamaları ile ilgili olarak beklenti anlamında kararsız kaldıkları sonucuna varılmıştır.

Yayın yılı	İstanbul/2015
Yazar	S. Çetin
Araştırma adı	İsg Uygulamalarının 6331 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Uygulamalarının, Tekstil Sektöründe Karşılaştırmalı Analizi
Bulgular	Çalışmanın amacı; hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren bir tekstil fabrikasında 6331 sayılı İş Sağlığı Ve Güvenliği Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, meydana gelen değişiklikler veya değişmesi arzu edildiği halde hiçbir değişiklik olmayan iş güvenliği uygulamaları ile çalışanların iş güvenliğine yönelik tutum ve davranışlarında meydana gelen değişikliklerin araştırılması amaçlanmıştır. 300 çalışanı ile üretim yapmakta bulunan hazır giyim fabrikasında yapılan çalışma sonucunda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu uygulamalarının işveren tarafından tam olarak benimsenmediği değerlendirilmiştir.
Yayın yılı	Isparta/2015
Yazar	S. Çamurcu
Araştırma adı	Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği
Bulgular	Çalışmanın amacı; Türkiye tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliğinin kapsamı, işleyişi ve alandaki risklerin değerlendirildiği çalışmada, tarım sektöründe çalışanların sağlık ve güvenliğini arttırmak amaçlı yapılan tüm yasal düzenlemelerin aktif olarak çalışan tarım sektörü çalışanlarının yaşam standardını etkilemediği belirtilmiştir.
Yayın yılı	Kayseri/2016
Yazar	D. Medeni
Araştırma adı	İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Sorumluluk
Bulgular	Çalışmanın amacı; 6331 sayılı Kanun ile getirilen yükümlülüklerle aykırılık halinde uygulanacak yaptırımların neler olduğu araştırılmıştır. Başlangıçta iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması işverenler açısından maliyeti yüksek bulursa da çalışanların güvenli ve sağlıklı ortamlarda çalışmaları sonucunda bu malşiyetlerin fazlasıyla giderildiği sonucuna varılmıştır.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Antalya ilinde ATSO'ya kayıtlı tarımsal üretim yapan firmalarla yapılan orijinal anket verileri oluşturmaktadır.

Anket verileri yüz yüze yapılan anket yöntemiyle toplanmıştır. Anket yöntemi olarak bu yöntemin seçilmesi, soruların rahatlıkla sorulabilmesi, anlaşılmayan sorulara açıklık getirilebilmesi, doğru ve tutarlı bilgilerin alınmasının sağlanması açısından tercih edilmiştir.

Kullanılan anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde firma hakkında bilgilerin, anket yapılan kişi hakkında bilgilerin belirlenmesine yönelik sorular, ikinci bölümde İSG Kanunu'nun getirdiği hak ve yükümlülükler, bu yükümlülüklerin uygulama durumları, üçüncü bölümde getirililen yeni düzenlemelerle ilgili firma yetkilisinin bilgi düzeyi ve son bölümünde mevzuatla ilgili firma yetkililerinin tutum düzeyleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

İkincil veri olarak daha önce benzer konularda yapılan tez, makale, kitap vb çalışmalardan yararlanılmıştır.

3.2. Metod

3.2.1. Örneklem ve veri toplama metodu

Çalışma Antalya ilinde ATSO'ya kayıtlı tarımsal üretim yapan firmaların işverenleri, işveren vekilleri ve sorumlu kişileriyle yüz yüze yapılan anket çalışması ile 6331 sayılı İSG Kanunu'nun uygulanabilirliği, uygulamada karşılaşılan sorunlar, bilgi ve tutum düzeyleri konusu araştırılmıştır.

ATSO'dan alınan verilere göre 2016 yılı itibariyle Antalya ilinde 117'si bitkisel üretim, 64 adedi hayvansal üretim olmak üzere toplam 181 adet firma bulunmaktadır. Anket uygulanacak firma sayısının uygun olması nedeniyle tam sayım yapılmasına karar verilmiş, tüm firmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bazı firmaların aktif olarak faaliyette olmaması, bazı firmalarında anket çalışmasına katılım göstermek istememeleri nedeniyle 120 firma ile görüşme yapılabilmiş, 40'a yakın anket ise yetersiz veri ve yanlı olması düşünülerek elenmiştir. Sonuç olarak 80 tane firma ile anket çalışması tamamlanmıştır. (Çizelge 3.1).

Anket uygulamasına geçilmeden önce, görüşülen kişilere, öncelikle verdikleri cevabın gizli kalacağı arz edilmiştir. Sonrasında soruların mahiyeti ile ilgili özet bilgiler verilerek çalışmada yüksek güvenilirlikte sonuçlanacak bir analize ve varsayımlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ankete verilecek cevapların etkin bir sonuca ulaşılabilmesi için tarımsal firmaların genelde işverenleri, işveren vekilleri veya yöneticisi olmasına çaba gösterilmiştir. Bununla birlikte bu yaklaşımın ankete verilen cevapların gerçeği yansıtması ve net anlaşılabilir olması için ifadeler detaylı açıklanmıştır.

Çizelge 3. 1. ATSO'ya kayıtlı Antalya ili tarımsal üretim yapan işletmeler

Faaliyet alanı	Adet
A-Bitkisel ürün yetiştiren firmalar	
a) Tahılların (pirinç hariç), baklagillerin ve yağlı tohumların yetiştirilmesi	5
b) Diğer sebze tohumlarının yetiştiriciliği	19
c) Çiçek yetiştiriciliği	67
d) Dikim için diğer bitkilerin yetiştirilmesi	19
e) Diğer ağaç ve çalı meyvelerinin ve sert kabuklu meyvelerin yetiştiriciliği	7
B- Hayvansal ürün yetiştiren firmalar	
a) Süt sığırtı yetiştiriciliği	26
b) Koyun-keçi yetiştiriciliği	6
c)Kümes hayvanı yetiştiriciliği	9
d) Diğer (sığır, manda) yetiştiriciliği	8
e) Arıcılık	5
f) Karma çiftlik	7
Toplam	181

Kaynak: ATSO kayıtları, 2016.

Çalışmada daha önce geliştirilmiş bir ölçek olmadığı için İSG Bilgi düzeyi, İSG tutumlarını değerlendirmek ve tespit etmek amacı ile likert ölçekleri hazırlanmıştır.

Anket çalışmasının en başında ankete katılan firma temsilcisinin pozisyonu, yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, mesleği ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ardından firmaların ana üretim şekli, işyerinde istihdam ettiği personel sayısı, işletmenin tehlike sınıfı, İSG hizmetlerini ve isg profesyonellerini hangi kurum veya kuruluştan sağladığı, zorunlu kayıtların tutulma düzeyleri, destek personelin durumu ile ilgili değerlendirme, çalışan haklarına yönelik bilgi düzeyi, risk değerlendirme çalışmaları, çalışanların hak taleplerinin hangi konularda gerçekleştiğini belirlemeye yönelik ifadeler bulunmaktadır.

İSG Bilgi düzeyi ölçeği; firma yetkilerinin İSG mevzuatı hakkındaki bilgilerini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçek tipi olarak üçlü ölçek kullanılmıştır. Katılımcı ifadeye doğru cevap verir ise 3, yanlış cevap verir ise 0, bilgisi yok ise 1 puan alacaktır. Toplam ortalama ölçek puanı katılımcının bilgi düzeyini belirleyecektir. Toplam ortalama puanın yüksek olması İSG konularında yüksek düzeyde bilgi sahibi olduğunun göstergesidir. Ölçek 5 adet ifadeden oluşmaktadır.

İSG Tutum Ölçeği: İşletme temsilcisinin mevzuatın olumlu, olumsuz yönlerini, firmadaki uygulanabilirliğini ve iş kazalarını azaltma konusundaki etkinlik algısını ölçmek amacı ile uygulanmıştır. Puanlama Evet=3 hayır=0 kısmen =1 şeklinde skorlanacaktır. Ölçek 4 adet ifadeden oluşmaktadır.

3.2.2. Veri analizi metodu

Verilerin analizi konusunda; İSG ifadeleri, İSG tutum ve İSG bilgi düzeyi ile ilgili tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde değerleri ile sunulmuştur. Firma temsilcilerinin İSG bilgi ve İSG tutumları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amacı ile korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışmada 0,05'den küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Analizler Akdeniz Üniversitesi lisanslı SPSS 23.0 paket programı ile yapılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Genel Bilgiler

4.1.1. İş sağlığı ve güvenliği

Türkiye’de 4857 sayılı İş Kanunu ile birlikte, “işçi sağlığı ve iş güvenliği” olarak geçen kavram “İş Sağlığı ve Güvenliği” olarak değişmiştir. Kanunun gerekçesinde, “işçi sağlığı” kavramının çalışma alanında meydana gelebilecek iş kazasının (örneğin büyük çaplı bir patlamanın) işyeri çevresinde yaşayanlara da zarar verebileceği düşüncesi ile “İş Sağlığı” olarak değiştirildiği ifade edilmektedir (Kılıç, 2011).

2012 yılında yayımlanan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile de İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) olarak tanımlanmaya devam edilmiştir. İş sağlığı ve güvenliğinin geniş tanımı ise, çalışanların işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen sağlığa ve vücut bütünlüğüne zarar verecek risklerden korunma ve iş kazalarının önlenmesi amacıyla yapılan uygulamalar olarak değerlendirilmektedir.

İSG kavramı için birçok tanımlama yapılmaktadır. Dar anlamda İSG, çalışanın sağlık ve güvenliğinin çalışma ortamında ve çalışma nedeniyle oluşabilecek tehlikelere karşı korunmasını ifade eder (Bayılmış ve Taş, 2015).

Geniş anlamda ise, sadece çalışma yerinde değil işyeri dışında da olsa çalışanın sağlık ve güvenliğini olumsuz etkileyebilecek risklere karşı önlem alınmasını ve tehlikelerden korunmasını ifade eder (Kılıç, 2011).

İş sağlığı ve güvenliği, tüm mesleklerde çalışanların bedensel, ruhsal, sosyal iyilik durumlarını en üst düzeye ulaştırmak, bu düzeyde sürdürmek, çalışanların çalışma şartları yüzünden sağlıklarının bozulmasını önlemek amacıyla yapılan çalışmaları ifade eder (ILO – WHO, 1950).

İş sağlığı ve iş güvenliği kavramları ayrı ayrı düşünilemeyen, birbirini tamamlayan unsurlar olduğuna göre İSG; işyerlerinden veya işin yürütülmesi nedeniyle hem çevrenin hem de çalışanların karşılaşacakları sağlık sorunları ve risklerinin ortadan kaldırılması veya kabul edilebilir en düşük seviyeye düşürülmesidir.

İSG, çalışanların, çevrenin ve işyerinin korunması ve üretimin güvenliğinin sağlanmasını içermektedir. İSG uygulamaları, işverenin ve işveren vekillerinin sorumlu tutulduğu ve çalışanların da İSG uygulamalarındaki talimatlara ve önlemlere uymalarını gerektiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.2. İş sağlığı

Türkiye’nin de taraf olduğu ve imzaladığı İLO 155 sayılı sözleşmede, “Sağlık” terimi, işle bağlantısı açısından, sadece hastalık veya sakatlığın bulunmaması halini değil, aynı zamanda, çalışma sırasındaki hijyen ve güvenlik ile doğrudan ilişkili olarak sağlığı etkileyen fiziksel ve zihinsel unsurları da kapsar denilmektedir (ILO – WHO, 1950).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) iş sağlığı tanımı ise iş sağlığı kavramının anlaşılmasında kılavuz niteliği taşımaktadır. Ortak tanımda, "Tüm sektör ve meslek çalışanlarının ruhsal, sosyal, fiziksel açıdan tam iyilik halinin korunması ve gelişmesi gereklidir. Çalışma ortamı, çalışanların sağlıklarını kaybetmesini önlemelidir. Çalışanların, çalışma sırasında sağlıklarının olumsuz etki faktörlerinden korunmalarının sağlanması, psikolojik ve fizyolojik yapılarına uygun bir pozisyona yerleştirilmelidir. Bunun sürdürülmesi, kısaca işin çalışana, çalışanın işe uygunluğunun sağlanmasını amaçlar" denilmektedir (ILO – WHO 1950).

Kısaca iş sağlığı, genel olarak çalışma hayatı ve sağlık arasındaki ilişkileri düzenleyen, çalışma hayatının sağlığı olumsuz etkileyen faktörlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir bilim olarak tanımlanabilir.

4.1.3. İş güvenliği

İş güvenliği; işyerlerinde veya işin yapılması esnasında, çalışanları iş kazalarına ve meslek hastalıklarına karşı korumak amacıyla gereken her türlü önlemin alınmasıdır (Ercan, 2010; Kılıç, 2011). Dolayısıyla işletmelerde güvenli çalışma ortamını oluşturmak için yasal gereklilikler, teknik ve tıbbi yapılan işlemler bütününe iş güvenliği denir (Balkır, 2012; Metinyurt, 2014; Kanat ve Utlu, 2014).

İş güvenliği kavramı, çalışma ortamında, işin yapılması nedeniyle oluşacak tehlike ve riskler ile sağlığa zarar verebilecek etkenlerin bertaraf edilmesi ile yakından ilgilidir (Aksoy, Çevik ve Çakıcıer, 2013).

İş güvenliği, sadece çalışanın güvenliğini değil, aynı zamanda çevrenin ve üçüncü şahısların güvenliğinin sağlanmasını kapsamaktadır. 26 Nisan 1986'da Ukrayna'nın Kiev yakınlarındaki Çernobil Nükleer Santrali patlaması buna örnek olarak verilebilir. Aradan 30 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen Amerika'da halen 1980-1996 arasında Türkiye'de 5 ay geçirenlerden kan alınmasına izin vermediği belirtiliyor. Bu nedenle çalışan güvenliği yerine iş güvenliği kavramının kullanılması evrensel ve kapsayıcı bir tanım olacağını söylemek mümkündür.

4.1.4. İş sağlığı ve güvenliğinin gelişimi ve yasal düzenlemeler

4.1.4.1. Dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin gelişimi ve yasal düzenlemeler

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili ilk çalışmaların eski Yunanda Herodotus (MÖ 485-425) zamanında yapıldığı ileri sürülmektedir. Herodotus, işçilerin sağlık durumları ile yaptıkları işler arasında bağ olduğunu düşünmüş ve daha verimli çalışmaları için enerji veren besinlerle beslenmeleri gerektiği üzerinde çalışmalar yapmıştır (Yiğit, 2011). Ancak İSG konusunda ilk bilimsel eser, işyeri hekimliğinin de babası sayılan İtalyan bilim Bernardino Ramazzini'nin yazdığı "De Morbis Artificum" isimli meslek hastalığı kitabı olmuştur (Yiğit, 2011).

Sanayi devrimi ile sağlık ve güvenlik sorunları artmış, uzun çalışma süreleri, çocuk işçilikteki artış ve ağır çalışma koşulları nedeniyle İngiltere'de İSG açısından hukuki düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. İSG ile ilgili ilk yasa 1833 yılında

çıkarılan “Fabrikalar Yasası’dır (Gerek, 1998). Bu yasa ile çalışma süreleri 12 saat ile sınırlandırılmış, 9 yaşından küçük çocukların ise çalıştırılmayacağı belirtilmiştir.

İş sağlığı ve güvenliğinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkması ve gelişmesi bu sanayi devrimi sırasında İngiltere’de yapılan çalışmalar sonucunda olmuştur (Gençler, 2007).

İngiltere’de yaşanan bu gelişmeler diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri’nde de (ABD) İSG ile ilgili düzenlemeler yapılmasına neden olmuştur (Gençler, 2007; Alper, 1985).

Uluslararası alanda İSG ile ilgili en önemli çalışmalar 1919 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO)’nun kurulması ile evrensel hale gelmiştir. İLO, üye devletlerin katılımıyla çok taraflı sözleşmeler çıkarmış, tavsiye kararları ile de uluslararası düzeyde çalışma hayatını düzenleyici rol oynamıştır. İLO’nun 1919 yılındaki ilk toplantısında kabul ettiği sözleşme, çocuk işçilerin çalışma koşulları ile ilgili olmuştur (İŞKUR, 2018). İSG konusunda bir diğer uluslararası örgüt Milletlere bağlı Dünya Sağlık Örgütü’dür. İLO ile ortak çalışma grupları oluşturularak iş sağlığı sorunlarına çözüm üretmişlerdir.

4.1.4.2. Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği düzenlemeleri

Türkiye’de İSG ile ilk mevzuat, 1865 yılında yayımlanan “Dilaver Paşa Nizamnamesi”dir. Kömür madenlerinde çalışan işçilerin çalışma şartlarını düzenleyen bu nizamname padişah tarafından imzalanmamakla birlikte Ereğli Kömür Havzası’nda uygulanmıştır (Akpınar, 2014; Kılıç, 2011).

Osmanlı’da İSG ile ilgili bir sonraki düzenleme 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi olmuştur (Arıcı, 1999; Gerek, 2008). Günümüz İSG uygulamalarına oldukça benzeyen bu nizamnamede, mühendislere kazaların olmasını önceden önlemek ve bunun için gerekli araç gereçleri önceden idareden isteme yetkisi verilmiş, olası kazaları devlete bildirme yükümlülüğü getirmiştir. Ayrıca ocaklarda doktor ve eczane bulundurulması ve oluşan kazada kusuru bulunanlara da para cezası verilmesi gibi düzenlemeler bulunmaktadır. (Arıcı, 1999; Gerek, 2008; Makal, 1997).

Osmanlı döneminde çıkarılan bir diğer düzenleme de 1876 yılında yayımlanan ilk medeni kanun olarak ta adlandırılan Mecelle’dir (Makal, 1997). İşverenin kusuru sonucunda işçinin zarar görmesi halinde, işverenlere oluşan zararı tanzim etme yükümlülüğü getirilmiştir. Sanayileşmenin kısıtlı olduğu bu dönemde Osmanlı’da çıkarılan bu düzenlemeler, İSG açısından çaba harcandığını göstermektedir.

Türkiye’de İSG alanında yapılan asıl düzenlemeler, sanayileşmenin başladığı cumhuriyet döneminde olmuştur. İSG alanındaki en önemli kanun, tüm iş kollarını kapsayan ve işçiyi gözetme borcunu içeren 1926 tarihinde yayımlanan 818 sayılı Borçlar Kanunu olmuştur (Arıcı, 1999). Aynı zamanda işverenlerin iş kazası ve meslek hastalığından doğan hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümlerinde yer aldığı 818 Sayılı Borçlar Kanunu, 2011 yılında yayımlanan iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili daha kapsamlı hükümler içeren 6098 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Toplum sağlığı yanında iş sağlığı alanında büyük bir aşama olan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 1930 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Gerek, 2008). En az 50 işçi çalıştıran işyerlerinde çalışanların sağlığının takibi ve koruyucu hizmetler yapılması için bir veya birden fazla hekim bulundurma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca belirli büyüklükteki işyerlerinde revir ya da hastane yapılması yükümlülüğüne ilişkin hükümler bulunmaktadır (Gerek, 2008; Arıcı, 1999).

Çalışanlarla işverenlerin ilişkilerini düzenleyen, çalışma hayatının kurallarını ayrıntılı olarak belirleyen 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu olmuştur (Gerek, 2008). Çalışma hayatını düzenleyen ilk iş kanunu olması nedeniyle bir dönüm noktasıdır. İş sağlığı ve güvenliği alanında ayrıntılı düzenlemelerin yer aldığı bu kanuna dayalı olarak, uygulamaların sağlanabilmesi için birçok tüzük çıkarılmıştır. Avrupa Birliği'ne uyum süreci doğrultusunda da 2003 tarihinde 4857 sayılı yeni İş Kanunu kabul edilmiştir.

Çıkarılan yasal düzenlemeler yanında çalışma hayatında devletin teşkilatlanması 1946 yılında 4763 sayılı Kanun ile Çalışma Bakanlığı'nın kurulması ile önemli aşama kaydetmiştir. Çalışma Bakanlığı bünyesinde kurulan İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğü iş sağlığı ve güvenliği yükümlülüklerinin kontrolü, iş hayatında çalışma gücünü artırma ve enerji israfını önleyecek araştırmalar yapmakla görevli kılınmıştır. 1945 yılında 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu ve sonrasında 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu yürürlüğe girmiştir (Kılıç, 2011).

Kanuna dayalı olarak ta birçok tüzük ve yönetmelik çıkarılmıştır. Kanunun 77. maddesinde “İşverenler, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemleri almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak, işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdürler” hükmü yer almaktaydı. Ancak, çalışanların bir kısmı ve özellikle 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde 4857 sayılı İş Kanunu uygulanmıyordu. Dolayısıyla da tarım sektöründe çalışanların büyük bir bölümü kanun kapsamı dışında olduğundan iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hizmetlerden ve yükümlülüklerden yararlanamıyorlardı.

Bütün bu süreçte, İş Kanunu'ndaki İSG ile ilgili maddeler çıkarılıp kapsamı genişletilerek 89/391 EEC Çerçeve Direktif ile 155 ve 161 sayılı ILO Sözleşmeleri doğrultusunda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak kademeli olarak yürürlüğe girdi.

Kanun, tarım ve orman işlerinin yapıldığı 50 ve altında çalışanı olan işyerlerinde veya işletmelerinde çalışanlar için iş sağlığı ve güvenliği adına önemli kazanımlar sağlarken bu işyerlerinin veya işletmelerinin işverenlerine ağır yükümlülükler getirmiştir.

4.1.5. Türkiye’de iş kazaları ve meslek hastalıkları

Türkiye’de 2017 yılı itibariyle istihdama katılan kişi sayısı 28 milyon 189 bin olarak belirtilmiştir (Çizelge 4.1) (TÜİK, 2017).

Çizelge 4. 1. Sektörlere göre istihdam sayıları

Sektörler	İstihdam Edilen Kişi Sayısı			
	2016	%	2017	Oran (%)
Hizmetler	14 617	53,5	15 246	54,2
Tarım	5 305	19,5	5 464	19,3
Sanayi	5 332	19,6	5 383	19,1
İnşaat	1 987	7,4	2 098	7,4
TOPLAM	27 205	100,0	28 189	100,0

Kaynak: TÜİK, 2017

SGK tarafında sigortalı çalışan sayısı (5510 Sayılı Kanun'un 4-1/a, 4-1/b, 4-1/c maddesi kapsamında) 2016 yılı itibariyle 21 milyon 131 bin 838 olarak açıklanmıştır. Aktif sigortalı olan tarım sektöründe çalışan sayısı ise 754 bin kişi'dir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4. 2. Türkiye'de aktif sigortalı sayısı

	2014	%	2015	%	2016	%
Tarım (4-1/a,4-1/b)	911.464	4,5	837.949	4,0	754.001	3,5
Toplam	19.821.822		20.773.227		21.131.838	

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu

TÜİK'e göre 5 milyon'un üzerinde tarımda istihdam edilen çalışan olmasına karşın aktif olarak tarımda sigortalı olarak çalışan sayısı 750 bin civarındadır. Buradan da anlaşılacağı üzere ülkemizde tarım sektöründe kayıt dışı istihdam oldukça yüksektir.

SGK sadece 4-1/a kapsamında çalışanların iş kazası bildirimlerini yayınlamaktadır. Sektörlere göre iş kazasında hayatını kaybeden çalışanlar Çizelge 4.3 ve Çizelge 4.4'de gösterilmiştir.

Çizelge 4. 3. Türkiye'de yıllara göre iş kazaları

Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ölen kişi sayısı	1700	744	1360	1626	1252	1405
Toplam iş kazası sayısı (adet)	69.227	74.871	191.389	221.366	241.547	286.068

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu

Çizelge 4. 4. Sektörlere göre iş kazasında ölümler (2016 SGK 4-1/a)

Sektörler	Ölen Kişi sayısı	%
İnşaat	496	35,4
Tarım	19	1,3
Taşımacılık	179	12,7
Diğer	711	50,6
Toplam	1405	100,0

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu

Tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın çok yüksek olduğu düşünülürse, SGK kayıtlarında belirtilmeyen 4-1/b kapsamındaki tarım Bağ-Kur’lu çalışanlar ile bildirim yapılmayan iş kazalarının çok daha fazla olacağı açıktır. Türkiye’de iş kazalarının istatistiklerini tutan bir diğer sivil toplum kuruluşu İSİG (İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi) verileri Çizelge 4,5’te verilmiştir.

Çizelge 4. 5. Türkiye’de sektörlere göre iş kazası sonucu ölümler (2016 - İSİG)

Sektörler	Ölen Kişi sayısı	%
İnşaat	422	21,4
Tarım	389	19,7
Taşımacılık	265	13,5
Ticaret-Büro	124	6,3
Belediye-Genel işler	109	5,5
Metal işleri	96	4,9
Diğer	565	28,7
Toplam	1970	100,0

Kaynak: İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi

4.1.6. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

4.1.6.1. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’na genel bakış

Beş bölümden ve 39 maddeden oluşan 6331 İSGK’nun birinci bölümünde amaç, kapsam ve kanunla hayatımızı giren yeni kavramların tanımlarına yer verilmektedir. İkinci bölümde çalışanların ve işverenlerin görev, yetki ve yükümlülükleri, üçüncü bölümünde ise daha çok koordinasyonun sağlanması ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Dördüncü bölümde idari yaptırımlar ve para cezaları, beşinci ve son bölümde ise geçici ve çeşitli maddeler ile yönetmelikler ile ilgili bilgiler ve yürürlük tarihleri ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır.

Çıkarılan bu yeni düzenlemeler ile iyileştirici ve koruyucu önlemleri içeren proaktif yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım gereği risk değerlendirmesi süreci önemli hale gelmiş, tüm işyerlerinin risk değerlendirmesi yapması veya yaptırması ön koşul olarak getirilmiştir.

Kanun büyük ölçüde işverenin, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini koruma yükümlülüğü üzerine şekillenmiştir.

İSG’deki bu yeni yaklaşım çalışanlara da görev ve sorumluluklar yüklenmiştir.

İş müfettişlerinin görev alanları ve yetkileri artırılmış, İSG uygulamalarındaki ihlallere ağır cezalar getirilmiştir.

Ayrıca işverenlerin işyerinde İSG hizmetlerini yerine getirebilmesi için sınırlı işyerleri için çalışan başına belli miktarlarda destekleme öngörülmüştür.

Kanunun amacının, “işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev,

yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek” olduğu belirtilmektedir. İlgili kanunun kapsamında “Kanun; kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dahil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır.” hükmü bulunmaktadır.

6331 sayılı kanunun gerekçesinde de; hem kamu hem de özel sektör olmak üzere bütün faaliyet alanlarına (sanayi, tarım, ticaret, idari işler, hizmet, eğitim, kültür, eğlence vb.) uygulanması vurgulanmaktadır denilmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu ile kapsam bakımından karşılaştırıldığında, kapsam farkını ortadan kaldıran bu hüküm ile 6331 sayılı kanunun uygulama alanı, hem kişi itibariyle hem de işyeri itibariyle genişletilmiş, işçi, memur, tarım çalışanı, çırak, stajyer, geçici, kısmi veya tam zamanlı olmak üzere farklı statülerde olan özel ve kamu sektöründe çalışan herkesin İSG hizmetlerinden yararlanması sağlanmıştır. Kanunun istisnalar kısmında da tarım işleri ve işyerleri ile tarım çalışanlarından bahsedilmemektedir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 3. Maddesi, kanun ile gelen yeni kavramların tanımını yaparak kanunun uygulanmasına ve yorumuna açıklık getirmektedir. Bunlardan en önemlisi “çalışan” kavramı olup, kendi özel kanunlarındaki statülerine bakılmaksızın kamu veya özel işyerlerinde istihdam edilen gerçek kişiler olarak tanımlanmaktadır. İşçi, memur, sözleşmeli personel, stajyer, çırak, mevsimlik veya geçici çalışma, belirli veya belirsiz süreli ya da kısmi süreli çalışma gibi bir ayırım yapılmadan tüm istihdam biçimlerine göre çalışanlar kapsama alınmıştır.

Kanun, işveren tanımını "Çalışan istihdam eden gerçek veya tüzel kişi yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlar" olarak tanımlarken işveren vekillerine de kanundan kaynaklı yükümlülüklerde, "İşveren adına hareket eden, işin ve işyerinin yönetiminde görev alan işveren vekilleri, bu kanunun uygulanması bakımından işveren sayılır" hükmü ile müteselsil sorumluluk vermiştir.

Çalışanları temsil etmeye yetkili çalışan temsilcisi seçimi veya ataması ile asli görevinin yanında acil durumlarda arama, kurtarma, tahliye ve yangınla mücadele ile ilk yardım konularında özel olarak eğitilmiş ve gerekli donanıma sahip destek elemanı görevlendirme yükümlülüğü de getirmiştir.

4.1.6.2. İSG Kanunu kapsamında işverenin genel yükümlülükleri

Kanun büyük oranda işverenlerin yükümlülüğü üzerine şekillenmiştir. Genel olarak işverenin yükümlülükleri:

- Mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dahil her türlü tedbirin alınması, tedbirlerine uyulup uyulmadığını izlenmesi,
- Risk Değerlendirmesi yapılması,
- İSG organizasyonunun yapılması,
- Çalışanlara KKD verilmesi,
- Çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunun denetlenmesi, olarak özetlenebilir. İş yeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan bu hizmetlerin alınması, işverenin sorumluluklarını ortadan kaldırmamakta, bu tedbirlerin maliyetlerini çalışanlara yükleyememektedir.

4.1.7. İşverenin Diğer Yükümlülükleri

4.1.7.1. İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri ile ilgili yükümlülükler

6331 sayılı kanun işyerlerini tehlike sınıfına göre az tehlikeli, tehlikeli ve çok tehlikeli olmak üzere 3 gruba ayırmıştır. Bu gruplama da tarım işleri büyük bölümü tehlikeli sınıfa dahil edilmiştir. Tehlikeli sınıftaki işyerleri için öngörülen İş Güvenliği Uzmanı ve İşyeri Hekimi görevlendirme yükümlülüğünde, tarım işyerleri için en az B sınıfı sertifikaya sahip İş Güvenliği Uzmanı görevlendirilmesi hükme bağlanmıştır. Yeterli belgeye sahip olması durumunda sadece 50'den az çalışanı olan az tehlikeli işyerlerinde bu hizmeti işverenin kendisinin vereceği hükmü yer alsa da, Türkiye'deki tarım işyerlerinin durumu göz önüne alındığında büyük çoğunluğunun bu hizmeti dışarıdan alacağı düşünülebilir.

4.1.7.2. Risk değerlendirmesi, kontrol, ölçüm ve araştırma ile ilgili yükümlülükler

Kanunun proaktif yaklaşımının temelini oluşturan risk değerlendirmesi yapılması da tüm işyerlerine olduğu gibi tarımsal işletmelere de zorunlu kılınmıştır. Tarım işlerinin hizmet ve sanayi işlerinden hem çalışanlar açısından hem de çalışma ortamı açısından belirgin farkları olduğu düşünülürse, risk değerlendirmesinin de özel olarak uzman kişilerce yapılması yerinde olacaktır. Risk değerlendirmesi yaparken işyerinde kullanılacak iş ekipmanı ile kimyasal madde ve karışımların seçimi, risklerden etkilenecek çalışanların durumu, işyerinin tertip ve düzeni ve işyerindeki genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar gibi özel politika gerektiren gruplar ile kadın çalışanların durumunun dikkate alınma zorunluluğu, tarımsal işletmelerdeki (tarım işlerinin kendine has özelliklerinden dolayı) risk değerlendirmesini daha da önemli kılmaktadır.

4.1.7.3. Sağlık gözetimi ile ilgili yükümlülükler

Kanunla işveren, çalışanlara işe girişte, iş değişikliğinde, sağlık nedeniyle işten uzak kalanların işe dönüşte talep etmeleri durumunda sağlık muayenelerinin yapılması yükümlülüğü getirmiştir. Ayrıca kanunla Bakanlıkça belirlenmiş işyerinin tehlike sınıfına göre düzenli aralıklarla sağlık gözetimi yükümlülüğü de bulunmaktadır. Tehlikeli sınıfta bulunan tarım işyerlerinde bu yükümlülük 3 yılda bir olarak düzenlenmiştir. Ayrıca tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde çalışacak kişilerin yapacakları işe uygun olduklarını gösteren sağlık raporunun olması zorunluluğu getirilmiştir ki, tarımsal işyerlerinde bu raporun zorunlu olduğu görülmektedir. Sağlık gözetiminden doğan maliyet ve bu gözetimden kaynaklı her türlü ek maliyet işverence karşılanıp, çalışana yansıtılamayacağı düşünüldüğünde, ekonomik durumu düşük olan tarımsal işverenlerin bu yükümlülüğü nasıl karşılayacakları düşündürücüdür.

4.1.7.4. Çalışanların bilgilendirilmesi ile ilgili yükümlülükler

6331 sayılı kanununun 16. maddesinde belirtilen çalışanların bilgilendirilmesi yükümlülüğü getirilmesinin gerekçesinde amacın, çalışanların kendi hayatlarına değer verme olgusunu geliştirerek güvenlik kültürünün oluşturulması olduğu ifade edilmektedir. Kanununun cezai yükümlülük öngördüğü bu maddenin uygulanmasında

öncelikli olarak işveren vasfı taşıyan üreticilerin bilgilendirilmesi ve bilgiyi aktarma alışkanlığının kazandırılması gerektiği düşünülmektedir.

4.1.7.5. Acil durum planları, yangınla mücadele ve ilk yardım ile ilgili yükümlülükler

Çalışma ortamı, kullanılan maddeler, iş ekipmanı ile çevre şartlarını dikkate alarak meydana gelebilecek acil durumları önceden değerlendirerek, çalışanları ve çalışma çevresini etkilemesi mümkün ve muhtemel acil durumların belirlenmesi ve bunların olumsuz etkilerini önleyici ve sınırlandırıcı tedbirlerin alınması ve bu tehlikelerin bertarafı için önleme, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım ve benzeri konularda uygun donanımına sahip ve bu konularda eğitilmiş yeterli sayıda kişinin görevlendirilmesi gerekmektedir. Tehlikeli sınıfta yer alan tarım işletmelerinde her 40 çalışan için acil durumlar için 2 kişi, her 15 çalışan için ise temel ilk yardım eğitimi almış 1 kişi görevlendirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Ciddi, yakın ve önlenemeyen tehlikenin meydana gelmesi durumunda ise işveren çalışanların işi bırakarak derhal çalışma yerlerinden ayrılıp güvenli bir yere gidebilmeleri için, önceden gerekli düzenlemeleri yapmak durumundadır (RG 2012/md.12).

4.1.7.6. İş kazası ve meslek hastalıklarının kayıt ve bildiri ile ilgili yükümlülükler

6331 sayılı kanununun 14. maddesinde işveren, bütün iş kazalarının ve meslek hastalıklarının kaydını tutmakla, gerekli incelemeleri yapmakla ve bunlarla ilgili raporları düzenlemekle yükümlü tutulmuştur. Ayrıca, işyerinde meydana gelen ancak yaralanma veya ölüme neden olmadığı halde işyeri ya da iş ekipmanının zarara uğramasına yol açan veya çalışan, işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratma potansiyeli olan olayları inceleyerek bunlar ile ilgili raporları da düzenlemek ve kayıt altına almak zorundadır.

4.1.7.7. Çalışanların eğitimi ile ilgili yükümlülükler

Çalışanlarda güvenlik kültürünün ve önleme bilincinin oluşturulmasında önemli bir uygulama basamağını oluşturan İSG eğitimlerine ilişkin yükümlülükler 6331 sayılı kanununun 17'nci maddesinde düzenlenmiştir.

İşveren, işe başlamadan önce, çalışma yeri veya iş değişikliğinde, iş ekipmanının değişmesi, yeni teknoloji uygulanması durumunda çalışanlarının veya geçici iş ilişkisi ile işyerine gelen çalışanın İSG eğitimleri almalarını sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde çalışanların, yapacağı işle ilgili mesleki eğitim aldıklarına dair belgelerini kontrol etmekle yükümlüdür.

6331 sayılı kanuna bağlı olarak çıkarılan mesleki eğitimlerle ilgili yönetmelikte, mesleki eğitim alması zorunlu olan 109 meslek grubu belirtilmiştir. İşverenin bu noktadaki yükümlülüğü işyerinde mesleki eğitim alınması gereken işleri tespit etmek ve bu işlerde çalışacakların mesleki eğitim almalarını sağlamaktır.

İş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle işe ara veren çalışana işe başlamadan önce ilgili kaza veya meslek hastalığının nedenleri, korunma yolları ve güvenli çalışma

yöntemleri hakkında ilave eğitim verilmelidir. Ayrıca herhangi bir nedenle altı aydan fazla işten uzak kalan çalışanların işe başlamadan önce bilgi yenileme eğitimi almaları sağlanmalıdır. İSG eğitimlerinin maliyeti çalışanlara yansıtılmayacak, eğitim süresi çalışma süresinden sayılacak ve bu süreler haftalık çalışma süresini aştığı takdirde fazla mesai olarak ücretlendirilecektir.

Tehlikeli sınıftaki tarım sektöründe eğitimlerin iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi tarafından verilecek olması veya Ortak Sağlık Güvenlik Birimi (OSGB) ve Toplum Sağlığı Merkezi (TSM) gibi hizmet sağlayıcılar aracılığı ile alımı yoluyla karşılanması zorunluluğu, ekonomik açıdan üreticilere maliyet getirecektir. Güvenlik kültürünün oluşmasını ve risk algısının yüksek tutulmasını sağlayacak bu eğitimlerin devletçe karşılanması doğru olacağı düşünülmektedir.

4.1.7.8. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu, iş sağlığı ve güvenliğinin koordinasyonu

4857 Sayılı İş Kanunu'nun ilgili hükmü kısmen korunarak (sanayiden sayılma koşulu kaldırılarak) 6331 sayılı Kanun'un 22. maddesinde İSG Kurulunun oluşturulma koşulları düzenlenmiştir. İşveren, 50 ve daha fazla çalışanın bulunduğu ve altı aydan uzun süreli işlerin yapıldığı işyerlerinde İSG Kurulu oluşturmak ve kurulun mevzuata uygun kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Genel çoğunluğu (%95) 50 kişinin altında olan tarım işletmelerinde İSG kurulu oluşturulmayacağı düşünülürse ilgili maddenin tarımsal işyerleri için sınırlı bir kapsayıcılığı olacaktır.

4.1.7.9. Çalışanların yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler

İş sağlığı ve güvenliği konusunda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve buna dayanılarak çıkarılan yönetmelik ve tebliğlerde işverene çok sayıda görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Ancak işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin tam olarak uygulanabilmesi için sadece işverenin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi yeterli olmadığından, çalışanlara da bazı yükümlülükler getirilmiştir.

Buna göre 6331 sayılı Kanunun "Çalışanların yükümlülükleri" başlıklı 19 uncu maddesinde yer alan yükümlülükler aşağıda belirtilmiştir.

Çalışanlar, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili aldıkları eğitim ve işverenin bu konudaki talimatları doğrultusunda, kendilerinin ve hareketlerinden veya yaptıkları işten etkilenen diğer çalışanların sağlık ve güvenliklerini tehlikeye düşürmemekle yükümlüdür. İşveren, tüm çalışanlarına öncelikli olarak İSG konusunda genel bir bilgilendirme yanı sıra, yaptığı işle ilgili de bilgilendirme yapmak zorundadır. Ayrıca iş kazası olmaması için gereken talimatları da çalışanlarına vermeli, yani çalışanlarda da bir iş sağlığı ve güvenliği bilinci oluşturması gerekmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği bilinci oluşturulan çalışanlar, işyerinde bulunan makine, cihaz, araç, gereç gibi iş ekipmanlarının yanı sıra işyerinin bina ve eklentilerindeki risk oluşturabilecek tehlikeleri veya alınan koruma tedbirlerinde eksiklik, aksaklık gördüklerinde bu eksiklikleri işverene veya çalışan temsilcisine derhal bildirmek, gerekli önlemlerin alınmasını istemek zorundadırlar.

Çalışanlar, kendilerinin kullanımına sunulan makine, cihaz, araç, gereç, tehlikeli madde, taşıma ekipmanı ve diğer üretim araçlarını kurallara uygun şekilde kullanmak, bu ekipmanların koruyucu donanımlarını doğru olarak kullanmak zorundadırlar. Bu ekipmanların koruyucu donanımları çıkarmak, değiştirmek veya bunlara zarar vermek 6331 sayılı kanun gereği suç teşkil etmektedir.

Ayrıca çalışanlar, teftişe yetkili makam tarafından işyerinde tespit edilen noksanlık ve mevzuata aykırılıkların giderilmesi konusunda, işveren ve çalışan temsilcisi ile iş birliği yapmak zorundadırlar.

Öte yandan, 4857 sayılı İş Kanunu'nun "İşverenin haklı nedenle derhal fesih hakkı" başlıklı 25 inci maddesi uyarınca çalışanlar, kendi istekleri yani kasıtlı olarak veya dikkatsizlik, özensizlik yüzünden işin veya işyerinin güvenliğinin tehlikeye düşürmesi halinde işveren tarafından tazminatsız olarak işten çıkarılabilecektir.

4.1.7.10. Çalışmaktan kaçınma hakkı ile ilgili yükümlülükler

Ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan çalışanlar şayet tarımsal işletmede 50 ve üzeri çalışan varsa oluşturulmuş kurula başvuracak diğer durumlarda işverene başvuracaklardır. Bu hakkın kullanılmasında öncelikle çalışanların ciddi ve yakın tehlike kavramını bilmeleri gerektiği düşünüldüğünde, iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin öncelikli olarak verilmesi gerektiği açıktır.

4.1.7.11. İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin desteklenmesi

Kanuna dayalı olarak çıkarılan Tebliğ'de, ondan az çalışanı olan tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan özel sektör işyerlerine iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini yerine getirmesi için devlet desteği öngörülmüştür. Çalışan sayısı açısından büyük çoğunluğu on kişiden az çalışanı olan ve tehlikeli sınıfta yer alan tarım işletmeleri de bu destekten yararlanabileceklerdir. Destekten sigorta girişleri yapılan ve primleri yatırılan 16 yaşından büyük olan çalışanlar için başvuru yapılabilecektir. Ayrıca iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini alıyor olması ve İSG-KATİP sisteminde onaylı olması gerekmektedir. Ancak destekten yararlanacak işyerlerinin SGK'ca tescilli olması ve çalışanlarının sigortalı olması ile İSG hizmetlerini herhangi bir hizmet sağlayıcıdan alıyor olması zorunluluğu kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu tarım sektöründe uygulamada güçlükler olacağını düşündürmektedir.

4.2. Alan Bulguları

4.2.1. Katılımcı ve firma genel bilgileri

ATSO'dan verilere göre; Antalya ilinde bitkisel ve hayvansal üreticilik yapan firma sayısı 2016 yılı itibariyle 181 adet olup bunlar; bitkisel ve hayvansal (büyük baş ve küçükbaş hayvan üretimi, arıcılık ve balık üretimi) üretim alanlarında faaliyet göstermektedirler. Firma sayısının düşük olması nedeniyle tüm firmalara ulaşmak hedeflenmekte olup tam sayım anket uygulaması yapılmıştır.

4.2.1.1. Katılımcıların sosyo demografik özellikleri

Çizelge 4. 6. Katılımcıların sosyo demografik özellikleri

Katılımcı özellikleri	Frekans (n)	Oran (%)
a. Firmadaki pozisyonu		
Firma sahibi	24	30,0
Firma yöneticisi	9	11,3
Firma sorumlu kişisi	45	56,3
İSG sorumlusu	2	2,5
Toplam	80	100,0
b. Cinsiyeti		
Kadın	29	36,3
Erkek	51	63,8
Toplam	80	100,0
c. Eğitim durumu		
Lise	11	13,8
Ön lisans	10	12,5
Lisans	52	65,0
Lisans üstü	7	8,8
Toplam	80	100,0
d. Mesleği		
İşletme	23	28,8
Mühendis	8	10,0
Tekniker	3	3,8
Ziraat Mühendisi	46	57,5
Toplam	80	100,0

a. Çalışmaya dâhil olan firmaların temsilcilerinin %30'unun firma sahibi, %11'inin firma yöneticisi, %56'sının firma sorumlu kişisi, %3'ünün iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarından sorumlu kişi olduğu tespit edilmiştir.

b. Katılımcıların %36'sının (29 kişi) kadın ve %64'ünün (51 kişi) erkek bireylerden oluştuğu görülmüştür. Kadın katılımcıların sadece 2'si firma sahibi olup, diğerleri firmalarda yönetici ve sorumlu kişilerdir.

c. Katılımcıların %14'ünün lise, %23'ünün ön lisans, %65'inin lisans ve %8'inin lisansüstü düzeyde eğitime sahip olduğu tespit edilmiştir. Lisans ve yüksek lisans mezunu olan kişilerin %30'a yakınının firma sahibi olduğu tespit edilmiştir.

d. Katılımcıların %29'unun işletme, %10'unun mühendis, %4'ünün tekniker ve %58'inin ziraat mühendisi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan ziraat mühendislerinin yaklaşık %40'ı aynı zamanda firmanın sahibi olduğu, %20'sinin

yönetici, kalan %40'ının da firmada sorumlu kişi olarak görev yaptıkları, ziraat teknikerlerinin ise çoğunlukla sorumlu kişi olarak çalıştıkları tespit edilmiştir.

4.2.1.2. Firmaları tanımlayıcı özellikler

Çizelge 4. 7. Firma çalışan sayısı ve tehlike sınıfı

Firma özellikleri	Frekans (n)	Oran (%)
a. Firma üretim alanı		
Bitkisel üretim	75	93,8
Hayvansal üretim	5	6,3
Toplam	80	100,0
b. Çalışan sayısı		
1-9 arası	40	50,0
10-49 arası	23	28,8
50-249 arası	12	15,0
250-499	5	6,3
Toplam	80	100,0
c. İş yeri tehlike sınıflaması		
Az tehlikeli	35	43,8
Tehlikeli	19	23,8
Çok tehlikeli	5	6,3
Bilmiyorum	21	26,3
Toplam	80	100,0

a. Araştırmaya dâhil olan firmaların %94'ünün ana üretimleri bitkisel üretim ve %6'sının ise hayvansal üretim üzerine olduğu tespit edilmiştir. Türkiye bitkisel üretim değerinin %6,79'sını karşılayan Antalya ilinde, çalışmaya katılan tarımsal firmaların çoğunluğunun bitkisel üretim yapıyor olması beklenen bir durum olmuştur.

b. Firmaların çalışan sayıları incelediğinde %50'sinin 0-9 kişi, %29'unun 10-49 kişi, %15'inin 50-249 kişi, %6'sının ise 250-499 kişi arasında çalışan istihdam ettiği tespit edilmiştir. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatında çalışan sayısı bazı yükümlülükleri etkilemektedir. Firmaların tehlike sınıfına bakılmaksızın firma çalışan sayısı elli ve daha fazla olan işletmelerde kanun gereği İşyeri Sağlık ve Güvenlik Kurulu oluşturulması yükümlülüğü getirilmiştir. Çalışmaya katılan firmalardan elli ve üzeri çalışanı olanların tamamı öngörülen kurulu oluşturduklarını beyan etmişlerdir.

c. Firma temsilcilerine göre firmaların %44'ünün az tehlikeli, %24'ünün tehlikeli, %6'sının çok tehlikeli, %26'sının ise firmanın tehlike sınıfını bilmediği görülmüştür. İSGK ve ilgili mevzuatta öngörülen yükümlülükler işyerlerinin tehlike sınıfına göre değişiklik göstermekte olup, işletmelerin yaptıkları asıl işle ilgili olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. İşyerinde görevlendirilecek iş güvenliği uzmanının sınıfı, çalışma süresi, işyeri hekiminin çalışma süresi, çalışanlara verilecek İSG eğitimlerinin süresi ve yenileme periyodu, işyerlerinde yapılacak risk değerlendirmesi, acil durum planlarının yenileme periyodu gibi birçok yükümlülük işyerinin tehlike sınıfı ile değişiklik göstermektedir. İSG mevzuatı kapsamında uygulanan idari para cezalarının da işyeri çalışan sayısı ve tehlike sınıfına göre

değişiklik gösterdiği düşünülürse, işveren, işveren vekili ve işletme sorumlularının öncelikli olarak işyerlerinin tehlike sınıfını bilmeleri, hatalı belirlenmiş ise düzeltmeye gitmeleri gerekmektedir.

4.2.2. Yasa kapsamı ve getirilen düzenlemeler

4.2.2.1. Firmanın İSG profesyonellerini sağladığı kurum ve kuruluşlar

Çizelge 4. 8. Firmanın İSG profesyonellerini sağladığı kurum ve kuruluşlar

Firmanın İSG profesyoneli sağladığı kurumlar	Frekans (n)	Oran (%)
a. İş güvenliği uzmanı		
OSGB	38	47,5
TSM	5	6,3
Bireysel sözleşme	12	15,0
İşyerinden görevlendirme	4	5,0
Görevlendirme yapılmadı	21	26,3
Toplam	80	100,0
b. İş yeri hekimi		
OSGB	33	41,3
TSM	6	7,5
Bireysel sözleşme	13	16,3
Görevlendirme yapılmadı	28	35,0
Toplam	80	100,0
c. Diğer sağlık personeli		
Muaf	5	6,3
OSGB	17	21,3
TSM	10	12,5
Bireysel sözleşme	5	6,3
İşyeri görevlendirme	2	2,5
Görevlendirme yapılmadı	41	51,3
Toplam	80	100,0

a. Firmalar iş güvenliği uzmanlarını %48 ile OSGB, %6 ile TSM, %15 ile bireysel sözleşme, %5 ile işyeri görevlendirmesi ile sağlamaktadır. Firmaların %26'sında iş güvenliği uzmanı görevlendirilmediği beyan edilmiştir (Çizelge 4.8).

b. Firmalar işyeri hekimini %41 ile OSGB, %8 ile TSM, %16 ile bireysel sözleşme ile sağlamaktadır. Firmaların %35'inde işyeri hekiminin görevlendirilmediği beyan edilmiştir. İSGK incelendiğinde 50'den az çalışanı olan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi bulundurma zorunluluğu 01.07.2020 yılına ertelenmiş olup, belirtilen tarihe kadar bu kişilerin işyerlerinde görevlendirilmesi beklenmemektedir. Buna karşın az tehlikeli sınıftaki firmaların yarısının iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminden hizmet aldıkları görülmektedir. Her ne kadar kanunda isg profesyonelleri olarak adlandırılan iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi görevlendirilmesi 50'den az çalışanı olan az tehlikeli sınıftaki işyerleri için 01.07.2020 tarihine kadar ertelenmiş olsa da, risk değerlendirmesi, acil durum planları, çalışanların

alacakları İSG eğitimleri vb gibi yükümlülüklerde iş güvenliği uzmanına veya herhangi bir İSG hizmet sağlayıcıya ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı şekilde işyeri hekimi bulundurma zorunluluğu ertelenen 50'den az çalışanı olan az tehlikeli sınıftaki firmalarda tüm çalışanların işe giriş sağlık muayeneleri ve periyodik sağlık gözetimleri zorunlu olmaktadır (Çizelge 4.8).

c. Firmalar diğer sağlık personeli %21 ile OSGB, %13 ile TSM, %6 ile bireysel sözleşme, %3 ile işyeri görevlendirmesi ile sağlamaktadır. Firmaların %51'inde diğer sağlık personeli görevlendirilmediği tespit edilmiştir. Firmaların %5'i ise diğer sağlık personeli görevlendirme konusunda muaf olduklarını ifade etmişlerdir. Mevzuat incelendiğinde, sadece on ve daha fazla çalışanı olan çok tehlikeli sınıftaki işyerlerine zorunlu olan diğer sağlık personeli görevlendirme yükümlüğünü, zorunlu olmasalar dahi görevlendirdiklerini beyan etmeleri, konunun hassasiyeti, cezai boyutu ve toplumdaki bilgi karışıklığı olarak açıklanabilir (Çizelge 4.8).

Çizelge 4. 9. Çalışan temsilcisi görevlendirme durumu.

Çalışan temsilcisi görevlendirildi mi?	Frekans (n)	Oran (%)
Evet	35	43,9
Hayır	39	48,8
Bilgim yok	6	7,4
Toplam	80	100,0

Katılımcıların %44'ünün firmalarında çalışan temsilcisi görevlendirildiğini, %49'unun çalışan temsilcisi görevlendirilmediğini ve %7'si ise konu ile ilgili bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatı kapsamında önemli bir yeri olan çalışan temsilcisi, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çalışmalara katılma, çalışmalarını izleme, tedbir alınmasını isteme, tekliflerde bulunma ve benzeri konularda çalışanları temsil etmeye yetkili çalışan olarak değerlendirilmektedir. Kanunla işyerlerinde yapılması zorunlu olan risk değerlendirmesi çalışmalarında yasa gereği ekip üyesi olarak görev almakta, eğer işyerinin 50 ve üzeri çalışanı var ise de oluşturulacak İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu'nun doğal üyesi konumundadır (Çizelge 4.9).

4.2.2.2. Firmaların iş sağlığı ve güvenliği organizasyonları

a. Çalışmaya dâhil olan firmaların %24'ünün İSG birimini planlandığı, %37'sinde kurulmuş olduğu, %15'inin İSG birimi ile ilgili bilgisinin olmadığını ve %24'ü ise ilgili kapsam dışında olduklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4. 10. Firmanın iş sağlığı ve güvenliği organizasyonları

Firmanın iş sağlığı ve güvenliği organizasyonları	Frekans (n)	Oran (%)
a. İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi kuruldu mu?		
Planlandı	19	23,9
Kuruldu	30	37,3
Bilgim Yok	12	15,0
Kapsam Dışı	19	23,9
Toplam	80	100,0
b. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu kuruldu mu?		
Planlandı	20	25,0
Kuruldu	31	38,7
Bilgim Yok	10	12,5
Kapsam Dışı	19	23,9
Toplam	80	100,0
c. İş Yerinde İSG Koordinasyonunu kim sağlıyor?		
İşveren	28	35,0
İş Veren Vekili	24	30,0
Diğer	6	7,5
Sağlanmıyor	22	27,5
Toplam	80	100,0
d. Alt işveren ile İSG koordinasyonunu kim sağlıyor?		
Alt İşveren Yok	67	83,8
Asıl İşveren	6	7,5
Alt İşveren	3	3,8
Sağlanmıyor	4	5,0
Toplam	80	100,0
e. İş yerinde acil durum eylem planı		
Planlandı, Hazırlanıyor	6	7,6
Hazırlandı	50	62,6
Hazırlanmadı	22	27,4
Bilgim Yok	2	2,4
Toplam	80	100,0
f. Yangın ve tahliye tatbikatı		
Planlandı	4	5,0
Yapılıyor	41	51,3
Yapılmıyor	34	42,5
Bilgim Yok	1	1,3
Toplam	80	100,0

Mevzuat kapsamında İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi kurma yükümlülüğü sadece tam zamanlı iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminin görevlendirilmesinin zorunlu olduğu hallerde kurulmasının gerektiği belirtilmektedir. Tam zamanlı iş güvenliği uzmanı görevlendirme yükümlülüğü ise firmanın tehlike sınıfı ve çalışan sayısı ile ilişkili olup, çok tehlikeli sınıfta 250 ve üzeri, tehlikeli sınıfta 500 ve üzeri, az

tehlikeli sınıftaki işyerleri için ise 1000 ve üzeri çalışanı olan işyerleri için zorunlu kılınmaktadır. Çalışmaya katılan firmalardan sadece 5 tanesi 250 ve üzeri olup firma sorumlu kişilerince yanıtlanan anket sorularında bu firmaların da az tehlikeli sınıfta olduklarını beyan etmişlerdir. Yürürlüğe giren İSGK ile birçok yeni kavramın geldiği, firmaların işverenleri, temsilcileri veya sorumlularının bu kavramlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları düşünülmektedir.

b. Çalışmaya dâhil olan firmaların %25'i İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu'nun planlandığını, %39'unun kurulmuş olduğu, %13'ünün kurul hakkında bilgisinin olmadığını ve %24'ü konu ile ilgili olarak kapsam dışında olduklarını ifade etmişlerdir. Kanun kapsamında; İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu oluşturma yükümlülüğü, elli ve daha fazla çalışanı olan firmalar için zorunlu olmuştur. Çalışmaya katılan firmaların 17 tanesinin elli ve daha fazla çalışanı olduğu, diğer firmalar için kurul oluşturma yükümlülüğünün bulunmadığı düşünüldüğünde, konunun yasal boyutuna göre hassas olması, cezai boyutunun olması gibi nedenlerle yanıtlandığı düşünülmektedir (Çizelge 4.10).

c. Çalışmaya dâhil olan firmaların %25'inin İSG koordinasyonunu %35 ile işveren %30 ile işveren vekili, %8 ile diğer kişiler ve %28 ile İSG koordinasyonunu sağlayan birinin olmadığını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.10).

d. Çalışmaya dâhil olan firmaların alt işveren ile ilgili İSG koordinasyonunu %8 ile asıl işveren, %4 ile alt işveren, %5 ile sağlanmadığı ve %84 ile firmaların alt işverenin olmadığı tespit edilmiştir. Sadece alt işverenin olduğu firmalarda (n=13) ise İSG koordinasyonunu %46 ile asıl işveren, %23 ile alt işveren, %31 ile sağlanmadığı görülmüştür (Çizelge 4.10).

e. Firmaların işyerinde acil durum eylem planlarının %8 ile hazırlanıyor, %63'ü hazırlandığını, %27'si hazırlanmadığını, %2'si ise bilgisinin olmadığını ifade etmiştir (Çizelge 4.10).

f. Firmaların yangın ve tahliye tatbikatı %8 ile planlandığı, %51 ile yapıldığı, %43 ile yapılmadığı, %1 ile firma yetkilisinin bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.10).

4.2.2.3. Acil durumlar için destek elemanı görevlendirme

a. Firmaların %59'unun işyerinde acil durumlar için arama kurtarma tahliye destek elemanı olduğu, %39'unda olmadığı ve %2'sinde ise firma temsilcilerinin konu ile ilgili bilgisinin olmadığını tespit edilmiştir (Çizelge 4.11).

b. Firmaların %63'ünün işyerinde acil durumlar için yangınla mücadele destek elemanı olduğu, %35'inde olmadığı ve %2'sinde ise firma temsilcilerinin konu ile ilgili bilgisinin olmadığını tespit edilmiştir (Çizelge 4.11).

c. Firmaların %64'ünün işyerinde acil durumlar için ilk yardım eğitimi almış destek elemanı olduğu, %35'inin olmadığı ve %1'inin ise firma temsilcilerinin konu ile ilgili bilgisinin olmadığını tespit edilmiştir (Çizelge 4.11).

Çizelge 4. 11. İşyerinde acil durumlar için destek elemanı görevlendirme durumu

Acil durum destek elemanları varlığı	Frekans (n)	Oran (%)
a. Arama kurtarma tahliye destek elemanı		
Evet	47	58,8
Hayır	31	38,8
Bilgim Yok	2	2,5
Toplam	80	100,0
b. Yangınla mücadele destek elemanı		
Evet	50	62,5
Hayır	28	35,0
Bilgim Yok	2	2,5
Toplam	80	100,0
c. İlk yardım destek elemanı		
Evet	51	63,8
Hayır	28	35,0
Bilgim Yok	1	1,3
Toplam	80	100,0

4.2.2.4. Firmaların risk değerlendirme çalışmaları

Çizelge 4. 12. Risk değerlendirme çalışmaları

Risk değerlendirmesi ile ilgili yapılan çalışmalar	Risk değerlendirme çalışmaları									
	Planlandı		Yapıldı		Yapılmadı		Bilgim Yok		Toplam	
	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)
a. Risk değerlendirme ekibi oluşturulması	7	8,8	34	42,5	32	40,0	7	8,8	80	100
b. Risk analizi ve raporlama	7	8,8	36	45,0	30	37,5	7	8,8	80	100
c. İyileştirme çalışmaları	8	10,0	34	42,5	31	38,8	7	8,8	80	100

a. Firmaların %43'ünün risk değerlendirme ekibi oluşturduğu, %9'unun planladığı, %40'ının risk değerlendirme ekibi oluşturmadığı, %9'unun ise konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.12). İşyerlerinde risk değerlendirmesinin bir ekip tarafından yapılması gerektiği mevzuatta belirtilmiş olup, çalışmaya katılan firmaların bilgi eksikliği içerisinde oldukları veya risk değerlendirmesine gerekli önemi vermedikleri anlaşılmaktadır.

b. Firmaların %45'inin risk analizi ve raporlaması yaptığı, %38'inin yapmadığı, %9'unun planladığı ve %9'unun ise konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.12). Firmalar için işyerlerinde risk değerlendirmesi yapma zorunluluğu 2013 yılından itibaren zorunlu olduğu düşünüldüğünde, yarıdan fazlasının yapmadığı,

dolayısıyla işyerlerindeki risklerden haberdar olamayacakları anlaşılmaktadır. Hukuki boyutunun yanı sıra iş kazası ve meslek hastalıklarının da önceden tespit edilip önlenmesi mümkün olmayacaktır (Çizelge 4.12).

c. Firmaların %45'inin iyileştirme çalışmaları yaptığı, %39'unun yapmadığı, %10'unun planladığı ve %9'unun ise konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür. Çalışmaya katılan firmaların yarıya yakının gerekli iyileştirmeleri yapmış olması risk algılarının yüksek olması açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak tespit edilen risklerin önlenmemiş olması, risk değerlendirmesi yapılması ve sonucunda önleyici faaliyetler konusunda firmaların bilgilendirilmeleri ve desteklenmeleri gerektiği anlaşılmaktadır (Çizelge 4.12).

Çizelge 4. 13. Risk değerlendirmesi yaparken yararlanılan kaynaklar

Risk değerlendirmesi yaparken yararlanılan kaynaklar	Frekans (n)	Oran (%)
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kaynakları	21	26,3
Toplum Sağlığı Merkezleri kaynakları	8	10,0
Ortak Sağlık Güvenlik Birimi kaynakları	27	33,8
Firma içi	8	10,0
Dış danışman	10	12,5
Diğer (Daha önce yapan işletmeler vs)	6	7,5
Toplam	80	100,0

Firmalar risk değerlendirmesi yaparken %26 ile ÇSGB kaynakları, %10 ile TSM kaynakları, %34 ile OSGB kaynakları, %10 ile firma içi kaynaklar, %13 ile dış kurumlardan aldıkları danışmanlıklardan ve %6'sı ise diğer kaynaklardan yararlandıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.13). Risk değerlendirmesi yapan firmaların büyük çoğunluğunun hizmet alımı yapılan yerlerden yardım aldığı, kendi bünyesinde yapanların da ÇSGB yayınlardan faydalandıkları anlaşılmaktadır. Firma içi kaynaklardan yararlananların oranının düşük olması, risk değerlendirmesi gibi önemli bir süreçte firmaların bilgi açısından desteklenmeleri gerektiğini düşündürmektedir.

4.2.2.5. Firmaların İSG kayıtları tutma ve sağlık gözetimi durumları

A. Firmaların İSG kayıtlarını tutma durumları

a. Firmaların %55'inde ramak kala olay kayıtlarının tutulduğu, %29'unda tutulmadığı, %9'unun konu ile ilgili planlama yaptığı ve %8'inin konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür. İş kazalarının en önemli habercisi olan ramak kala olayların bilinmesi, önceden önlem alınmasını kolaylaştırmaktadır. Firmaların bu konudaki yaklaşımları olumlu değerlendirilmektedir (Çizelge 4.14).

b. Firmaların %61'inde iş kazası kayıtlarının tutulduğu, %25'inde tutulmadığı, %10'unun konu ile ilgili planlama yaptığı ve %4'ünün konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.14). İşyerlerinde gerçekleşen iş kazalarının kayıtlarının tutulması, benzer kazaların olmasını önlemek açısından önem arz etmektedir. Yapılan risk değerlendirmesinde bu kayıtların dikkate alınması yasal açıdan zorunlu olmakla

beraber önleyici faaliyetler geliştirmekte de katkı sağlayacaktır. Çalışmaya katılan firmaların yarısından fazlasının iş kazası kayıtlarını tutması risk algısı açısından önemli olmakla birlikte, tutmayan firmalara da bu yönde bilgilendirme yapılması gerekmektedir.

Çizelge 4. 14. Firmalarda İSG ile ilgili kayıtların tutulması durumu

İSG Kayıtları	Firmaların kayıt tutma durumları									
	Planlandı		Tutuluyor		Tutulmuyor		Bilgim Yok		Toplam	
	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)
a. Ramak kala olay kayıtları	7	8,8	44	55,0	23	28,8	6	7,5	80	100
b. İş kazası kayıtları	8	10,0	49	61,3	20	25,0	3	3,8	80	100
c. Sağlık gözetimi kayıtları	6	7,5	50	62,5	21	26,3	3	3,8	80	100
d. Meslek hastalığı kayıtları	7	8,8	48	60,0	22	27,5	3	3,8	80	100
e. Eğitim kayıtları	6	7,5	51	63,8	20	25,0	3	3,8	80	100

c. Firmaların %63'ünde işe giriş sağlık gözetim kayıtlarının tutulduğu, % 26'sında tutulmadığı, %8'inin konu ile ilgili planlama yaptığı ve %4'ünün konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.14).

d. Firmaların %60'ında meslek hastalığı kayıtlarının tutulduğu, %28'de tutulmadığı, %9'unun konu ile ilgili planlama yaptığı ve %3'ünün konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.14).

e. Firmaların %64'ünde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim kayıtlarının tutulduğu, %25'inde tutulmadığı, %8'inin konu ile ilgili planlama yaptığı ve %3'ünün konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.14). İş sağlığı ve güvenliği mevzuatı incelendiğinde, çalışanların eğitimlerine ağırlıklı olarak vurgu yapıldığı görülmektedir. İşverenlerce çalışanlara eğitimlerin verilmesi, eğitimlerin kayıtlarının tutulması eğitim almayan çalışanların takibi açısından önemlidir. Sektörde istihdam edilen tüm çalışanlara gerekli eğitimlerin verilmesi için bakanlık, ziraat odaları, sivil toplum örgütleri vb planlama yapılarak desteklenmesi düşünülmelidir.

B. Firmalarda çalışanlara yönelik düzenli sağlık gözetimi yapılması durumu

Firmaların %63'ünde çalışanların düzenli sağlık gözetimi yapılarak kayıtlarının tutulduğu, %31'inde tutulmadığı, %4'ünün konu ile ilgili planlama yaptığı ve %3'ünün konu ile ilgili bilgisinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.15).

Çizelge 4. 15. Çalışanların düzenli sağlık gözetimleri

Çalışanların düzenli sağlık gözetimleri	Frekans (n)	Oran (%)
Planlandı	3	3,8
Yapılıyor	50	62,5
Yapılmıyor	25	31,3
Bilgim yok	2	2,5
Toplam	80	100,0

4.2.3. Firma yetkililerinin İSG hakkındaki bilgi düzeyleri

4.2.3.1. Firma çalışanlarının İSG hakları konusundaki bilgi düzeyleri

Çizelge 4. 16. Çalışanların İSG hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve talep edilen haklar

Bilgi düzeyleri ve talep edilen haklar	Frekans (n)	Oran (%)
a. Haklar konusundaki bilgi düzeyleri		
Kısmen bilgi sahibi	7	8,8
Tamamen bilgi sahibi	21	26,3
Hiç bilgisi yok	9	11,3
Fikri yok	43	53,8
Toplam	80	100,0
b. Talep edilen haklar		
İSG eğitimleri	8	9,1
Sağlık gözetimleri	20	25,0
Kişisel koruyucu donanım	9	11,6
Diğer	43	54,3
Toplam	80	100,0
c. İşverene başvurma durumu		
Hiçbir zaman	50	62,5
Nadiren	10	12,5
Ara sıra	17	21,3
Her zaman	3	3,8
Toplam	80	100,0

a. Firma temsilcileri, çalışanların hakları konusundaki bilgi durumunu %9 ile kısmen bilgili, %26 ile tamamen bilgili, %11 ile hiç bilgisi olmadığı olarak belirtmişlerdir. Firma temsilcilerinin %54'ü ise çalışanların bilgi düzeyleri, iş güvenliği ile ilgili talepleri ve işverene bu konuda başvuru yapıp yapmadıkları hakkında bir fikri olmadığını belirtmişlerdir (Çizelge 4.16). Tüm çalışanların iş güvenliği ile ilgili bilgi sahibi olmaları, iş kazalarının önlenmesi açısından önem arz etmektedir. İşveren veya işveren vekilleri çalışanların bilgi sahibi olmalarından sorumlu tutulmuşlardır. Çalışanların bilgilendirilmesi konusunda işveren veya vekillerinin desteklenmesi gerekmektedir.

b. Firma temsilcileri, çalışanların talep ettiği haklar ile ilgili olarak %9 ile İSG eğitimleri, %26 ile sağlık gözetimleri, %11 ile kişisel koruyucu donanım ve %54 ile diğer hakları talep ettiğini ifade etmiştir (Çizelge 4.16).

c. Çalışanların İSG ile ilgili işverene %63 ile hiçbir zaman, %13 ile nadiren, %21 ile ara sıra, %4 ile her zaman başvurdukları gözlemlenmiştir (Çizelge 4.16).

4.2.3.2. Firma yetkililerinin İSG Yasası bütününe ilişkin bilgi düzeyleri

Çizelge 4. 17. Firma yetkililerinin yasa hakkındaki bilgi düzeyleri

Bilgi düzeyi ölçme konuları	Bilgi düzeyleri							
	Evet		Hayır		Yeterli bilgim yok		Toplam	
	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)
a. Tehlike sınıfı ayırımı yapılmaksızın tüm işyerleri Kanun kapsamına girmektedir.	57	71,3	10	12,5	13	16,3	80	100
b. İşyeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan hizmet alınmasının, işverenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır.	8	10,0	63	78,8	9	11,3	80	100
c. İş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminin görevli olduğu işyerinde hayati tehlike arz eden hususlarda tedbir alınmaması durumunda, bu hususu Bakanlığa bildirmek zorundadır.	67	83,8	-	-	13	16,3	80	100
d. Risk değerlendirmesi, çalışanların İSG eğitimleri, sağlık gözetimi, acil durum planları gibi yükümlülüklerin, 30/12/2012 tarihinden itibaren işyeriniz için zorunludur.	55	68,8	6	7,5	19	23,8	80	100
e. Mesleki eğitim alma zorunluluğu bulunan tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde, yapacağı işle ilgili mesleki eğitim aldığını belgelemeyenlerin çalıştırılmaması gerekmektedir.	68	85,0	1	1,3	11	13,8	80	100

a. Firma temsilcilerinin tehlikeli sınıf bilgisi ifadesine %71 oranında doğru cevap verdikleri, %13 oranında yanlış cevap verdikleri ve %16 oranında yeterli düzeyde bilgilerinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.17). 2012 yılında yayımlanan 6331 Sayılı Kanun'un çalışan sayısı ve işyerleri yönünden tüm sınırlamaları kaldırarak tek bir çalışanı dahi olsa tüm işyerlerini kapsamı içine aldığı düşünülürse, firmaların yaklaşık üçte birinin yeni yasal düzenlemeler hakkında bilgisinin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, yeni düzenlemeler ile getirilen birçok yükümlülüklerden de haberdar olmadığı ve işyerlerinde uygulamalarını gerçekleştiremeyecekleri açıktır.

b. Firma temsilcilerinin işveren sorumluluğu bilgisi ifadesine %10 oranında yanlış cevap verdikleri, %79 oranında doğru cevap verdikleri ve %11 oranında yeterli düzeyde bilgilerinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.17). İşyerlerinde yasadaki kaynaklı

sorumlulukların azaltılmasında, iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi görevlendirilmesi işverenin sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Firma temsilcilerinin bu bilinci taşımaları olumlu olarak değerlendirilmektedir.

c. Firma temsilcileri, hizmet aldıkları kişilerce kendilerine iletilen önlemlerin alınmamasında bakanlığa bildirim yapacaklarını ifadesine %67 oranında doğru cevap verdikleri ve %13 oranında yeterli düzeyde bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.17).

d. Firma temsilcilerinin eğitimler, risk değerlendimesi, acil durum planı, sağlık gözetimi vb zorunluluğu ifadesine %69 oranında doğru cevap verdikleri, %8 oranında yanlış cevap verdikleri ve %24 oranında yeterli düzeyde bilgilerinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.17). Firma temsilcileri, yasal zorunluluk olarak işyerlerinde risk değerlendirmesi, acil durum planları, eğitimler, sağlık gözetimleri vb yapılması gerektiğini bilseler de, çalışmaya katılan firmaların sadece yarısından azının risk değerlendirmesi yaptığı, yarısının diğer yükümlülükleri yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Önemli bir konu olan risk değerlendirmesi ve risk yönetiminde firmaların yetersiz kaldıkları, bilgi ve uzmanlık yardımı almaları gerektiği düşünülmektedir.

e. Firma temsilcilerinin mesleki eğitim belgesi ifadesine %85 oranında doğru cevap verdikleri, %1 oranında yanlış cevap verdikleri ve %14 oranında yeterli düzeyde bilgilerinin olmadığı görülmüştür (Çizelge 4.17). Tarım ilaçları kullanımı gibi mesleki eğitim belgesi gerektiren işlerde belge sahibi kişilerin çalıştırılması gerektiğinin bilinmesi iş kazası ve meslek hastalığının önlenmesinde önemli olduğu düşünülmektedir.

4.2.3.3. Firma yetkililerinin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bilgi düzeyi puanlaması

Çalışmada hazırlanan İSG Bilgi Düzeyi ölçeğine katılımcıların verdiği yanıtlara göre puanlama yapılmıştır. Yapılan bu puanlama da ifade doğru bilinmiş ise “3” puan, ifade hakkında yeterli bilgim yok şeklinde görüş bildirdi ise “1” puan ve yanlış cevaplama yapılmış ise “0” puan verilmiştir.

Çizelge 4. 18. Firmaların İSG bilgi düzeyi puanlaması

Bilgi düzeyi ölçme konuları	Ort. Puan	St.Sp
a. Tüm işyerleri kanun kapsamındadır	2,30	1,14
b. Alınan hizmet sorumluluğu azaltılmaktadır	0,41	0,92
c. Tedbir alınmaması durumunda işyeri hekimi bunu bildirmelidir	2,68	0,74
d. 30/12/2012 sonrasında eğitimler, planlar ve sağlık gözetimleri yapılmalı	2,30	1,07
e. Mesleki eğitim zorunluluğu olan işlerde mesleki yeterlilik belgesi zorunlu	2,69	0,76

St.Sp: Standart Sapma

Ölçek puanlarına göre “Tüm işyerleri kanun kapsamındadır” ifadesinin bilgi puanı ortalamasının 2,30±1,14 olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işveren sorumluluğu bilgi ortalamasının 0,41±0,92, iş kazası bildirim ifadesinin bilgi puanı ortalamasının

2,68±0,74, yasanın 30/12/2013 tarihinden itibaren zorunlu olması puanı ortalaması 2,30±1,07 ve mesleki eğitim zorunluluğu olan işlerde mesleki yeterlilik belgesinin zorunlu olması ifadesinin bilgi puanı ortalamasının 2,69±0,76 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.18).

Buna göre firma temsilcilerinin büyük bir bölümü işyeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan hizmet alınmasının, işverenin sorumluluğunu ortadan kaldırdığı yönündeki ifadeye yanlış cevap vermişlerdir. Bunun dışındaki diğer seçenekler konusunda firma temsilcilerinin genelde yüksek sayılabilecek düzeyde doğru yanıt verdiği, yani yasada geçen bazı kritik konularda bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir.

4.2.4. Yasa kapsamına ilişkin firma yetkilisi tutum düzeyleri

4.2.4.1. Firmaların İSG Kanunu bütününe ilişkin tutum düzeyleri

Çizelge 4. 19. Firmaların yasanın bütününe ilişkin tutum düzeyleri

Tutum düzeyi ölçme konuları	Tutum düzeyleri							
	Evet		Hayır		Kısmen		Toplam	
	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)	Frekans (n)	Oran (%)
a. Kanunun kurumsal düzeyde OLUMLU etkileri vardır	67	83,8	6	7,5	7	8,8	80	100
b. Kanunun kurumsal düzeyde OLUMSUZ etkileri ile vardır	9	11,3	63	78,8	8	10,0		
c. Bu iş yerinde mevcut Kanunu uygulanabilir buluyorum	9	11,3	8	10,0	63	78,8		
d. Kanunun uygulanması ile birlikte işyerinde iş kazası veya ramak kala olaylarda bir azalma gözlemlenmiştir	37	46,3	31	38,8	12	15,0		

St.Sp: Standart Sapma

a. Firma temsilcilerinin %84'ü kanunun kurumsal düzeyde olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Firmaların temsilcilerinin %11'i kanunun kurumsal düzeyde olumsuz etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir (Çizelge 4.19).

b. Çalışmaya katılan firma temsilcilerinin %11'i kanunun olumsuz etkileri olduğunu, % 78'i olumsuz etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.19).

c. Firma temsilcilerinin %11'i işyerinde mevcut kanunun uygulanabilir olduğunu, % 10'u uygulanabilir bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Firmaların temsilcilerinin %79'u ise konu ile ilgili yeterli bilgisinin olmadığını ifade etmiştir (Çizelge 4.19).

d. Firmaların temsilcilerinin %46'sı kanunun uygulanması ile birlikte işyerinde iş kazası veya ramak kala olaylarda bir azalma gözlemlendiğini ve %39'u azalma olmadığını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.19).

4.2.4.2. Firmaların kanunun bütününe ilişkin tutum düzeyi puanlaması

Çizelge 4. 20. Firma temsilcilerinin yasanın bütününe yönelik tutum düzeyi puanlaması

Tutum düzeyi ölçme konuları	Ort. puan	St.Sp.
a. Kanunun kurumsal düzeyde olumlu etkileri vardır	2,66	0,94
b. Kanunun kurumsal düzeyde olumsuz etkileri ile vardır	2,63	0,97
c. Bu işyerinde mevcut kanunu uygulanabilir buluyorum	1,13	0,74
d. Kanunun uygulanması ile birlikte işyerinde iş kazası veya ramak kala olaylarda bir azalma gözlemlenmiştir	1,54	1,40

Çalışmada hazırlanan İSG Tutum Düzeyi Ölçeğine firma temsilcilerinin verdiği yanıtlara göre puanlama yapılmıştır. Yapılan bu puanlama da ifade olumlu (evet) ise “3” puan, kısmen olarak görüş bildirdi ise “1” puan ve olumsuz şekilde (hayır) cevaplama yapılmış ise “0” puan verilmiştir.

Ölçek puanlarına göre “Kanunun kurumsal düzeyde olumlu etkileri vardır.” ifadesinin bilgi puanı ortalamasının $2,66 \pm 0,94$ olduğu, ayrıca “Olumsuz etkileri vardır” puan ortalaması $2,63 \pm 0,97$, “Kanun uygulanabilirliği” puan ortalaması $1,13 \pm 0,74$ ve “ramak kala olaylarda azalma gözlenmesi” puan ortalaması ise $1,54 \pm 1,40$ olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.20).

Bu sonuçlara göre; firma temsilcilerinin kanunun aynı oranda hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu düşündükleri söylenebilir. Öte yandan kanunun işyerlerinde uygulanması konusunda tutumlarının olumsuz olduğunu ve kanun uygulanması ile ramak kala ve iş kazalarında yarıya yakın bir düşüşün olduğunu düşünmektedirler. Özetle firma temsilcileri kanunun olumlu etkisine karşın uygulanabilirliğinin daha zayıf olduğunu düşünmektedirler.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Temel Sonuçlar

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yükümlülükler 2012 yılından önce İş Kanunu ve bu kanuna dayalı çıkarılan ikincil mevzuatlarla düzenlenmişti. Buna göre çalışanların bir kısmı ve özellikle 50'den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde İş Kanunu uygulanmamaktaydı. Dolayısıyla da büyük çoğunluğu 50'den az işçi çalıştıran tarım işletmeleri iş kanunu kapsamı dışında kalmış, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yasal yükümlülüklerden de muaf olmaktaydılar.

İş Kanunu'na dayalı ikincil mevzuatlarla yürütülen iş sağlığı ve güvenliği AB süreci ve imzalanan İLO sözleşmelerinin de etkisiyle kapsamı genişletilerek müstakil bir kanun olarak 2012 yılında yayımlandı. Kanunun özelliği işyeri ve çalışan sayısı ayrımı yapmadan tüm işyerlerini kapsamına almış olmasıdır. Dolayısıyla elli ve altında çalışanı olan tarım işletmeleri de yeni yasanın kapsamı içerisine alınmış oldu.

Yürürlüğe girmesi ile çalışma hayatında yeni bir dönemin başlamasına neden olan 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren, işveren vekili sıfatıyla yöneticiler ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile getirilen İSG uygulamalarının belirlenen amacı sağlanması noktasında işletme yöneticilerinin bilgi, algı ve taahhüdü önemli hale gelmektedir.

Kanunun yasalaşması ile birlikte işverenlere birçok yükümlülükler getirmekle kalmayıp, yükümlülüklerin uygulanmaması halinde sürekli işleyen ve üst limitten belirlenen idari para cezası sistemi de getirildi. Bu çerçevede birçok yeni yükümlülüğün işverenler tarafından uygulanması açısından yaptırım sağlaması amaçlandı. Ancak her ne kadar gelişmiş düzenlemeler ve ağır para cezaları getirilse de İSG uygulamalarında bilinç ve güvenlik kültürü oluşmamış ise iş kazaları yine de kaçınılmaz olacaktır.

Çalışmada, Antalya ilinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde (n=80) yapılan İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun uygulamalarını, işverenlerin İSG konusundaki bilgi düzeylerini ve tutumlarının belirlenmesine çalışılmıştır.

A. Firma yetkilisi ve firma hakkında öne çıkan sonuçlar

- ◆ Genel olarak firma temsilcilerinin kanunun bütünü hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür.
- ◆ Çalışma büyük çoğunlukla firmaların sahibi ve yöneticileri ile yürütülmüş, bu kişilerin meslek olarak lisans ve lisansüstü mezunu olduğu ve ağırlıklı olarak ziraat mühendislerinden oluştuğu görülmüştür.
- ◆ Araştırmaya dâhil olan firmaların faaliyet alanları %9 bitkisel üretim ve %6'sının hayvansal üretim üzerine olduğu, çalışan sayısı açısından ise %50'sinin 0-9 kişi, %29'unun 10-49 kişi, %15'inin 50-249 kişi, %6'sının 250-499 kişi arasında olduğu tespit edilmiştir.

- ◆ Firma temsilcilerine göre firmaların %44'ünün az tehlikeli, %24'ünün tehlikeli, %6'sının çok tehlikeli, %26'sının ise firmanın tehlike sınıfını bilmediği görülmüştür. Firmaların önemli bir bölümü az tehlikeli sınıftaki firmalardan oluşmaktadır.
- ◆ Firmalar iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi hizmetlerini %48 ile OSGB, %6 ile TSM, %15 ile bireysel sözleşme, %5 ile işyeri içinde görevlendirme ile sağlamaktadır. Firmaların %26'sında İSG uzmanının görevlendirilmediği tespit edilmiştir. Çalışan temsilcisi olarak ise daha çok firma temsilcilerinin görevlendirildiği, çalışmaya katılan firmaların yarıya yakınında çalışan temsilcisinin görevlendirilmediği anlaşılmıştır.
- ◆ Firmalarda İSG koordinasyonu işveren ve işveren vekillerince sağlanırken, üçte birinde koordinasyonun sağlanmadığı görülmüştür. Bünyesinde alt işveren olan firma sayısı sadece 13 olup buralarda da asıl işverenin koordinasyonu sağladığı ifade edilmiştir.

B. Yasa kapsamı düzenlemelere ilişkin sonuçlar

- ◆ Firmaların yarısından biraz fazlasının acil durum planlarını hazırladıkları, acil durumlar için destek elemanlarını görevlendirdikleri, yangın ve tahliye tatbikatlarını gerçekleştirdikleri görülmüş, yarıya yakın firmada ise bu yönde herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.
- ◆ Yasanın en önemli yükümlülüğü arasında yer alan risk değerlendirmesini çalışmaya katılan firmaların sadece %40'ı yaptığını ifade etmiş, diğer firmalar bu yönde çalışma yürütmemiş, %9'u ise konu hakkında bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Risk değerlendirmesini yapan firmaların büyük çoğunluğu uzman kişi veya kişilerden destek almışlar, %26'sı ise ÇSGB kaynaklarından yararlanarak kendileri yaptıklarını belirtmişlerdir.
- ◆ Yasanın getirdiği yükümlülüklerden kayıtların tutulması ile ilgili bulgularda; çalışmaya katılan firmaların yarısından fazlasının, işyerinde gerçekleşen iş kazası, meslek hastalığı ve ramak kala olayların kayıtlarını, sağlık gözetimi kayıtlarını ve çalışanlara verilen İSG eğitimlerinin kayıtlarını tuttuklarını, diğer firmaların kayıtları tutmadıkları ya da konu hakkında bilgilerinin olmadıklarını ifade etmişlerdir.
- ◆ Firma temsilcileri, çalışanların haklar ve yükümlülükler konusundaki bilgi düzeylerini ağırlıklı olarak bilmediklerini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan çalışanlara eğitim verme zorunluluğu ifadesine %70 oranında doğru cevap verdikleri görülmüştür. Çalışanların işverenden talep ettikleri haklar ile ilgili olarak ise %9 ile İSG eğitimleri, %26 ile sağlık gözetimleri, %11 ile kişisel koruyucu donanım ve %54 ile diğer hakların talep edildiğini belirtmişlerdir.
- ◆ Firma temsilcileri, çalışanların talep ettiği haklar ile ilgili olarak %9 ile İSG eğitimleri, %26 ile sağlık gözetimleri, %11 ile kişisel koruyucu donanım ve %54 ile diğer hakları talep ettiğini ifade etmiştir.

C. Yasa kapsamına ilişkin firma yetkilisi bilgi ve tutum düzeyine ilişkin sonuçlar

Firma temsilcilerinin işyerlerinde kanunun uygulanmasına yönelik tutumları değerlendirildiğinde;

Firmaların temsilcilerinin %84'ü, Kanun'un kurumsal düzeyde olumlu etkilerinin olduğunu, temsilcilerinin %46'sı kanunun uygulanması ile birlikte işyerinde iş kazası veya ramak kala olaylarda bir azalma gözlemlendiğini diğer yandan %11'i Kanun'u uygulanabilir bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılanların %79'u ise Kanun'un uygulanabilir olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ve dolayısıyla görüş beyan etmedikleri görülmüştür.

5.2. Öneriler

Araştırma bulguları ve saha gözetimlerinden elde edilen sonuçlara göre 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun tarımsal firmalarda uygulanabilirliği yönünde aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- a) Antalya ili tarımsal üretim değerleri itibari ile Türkiye'de 2.ci sırada, bitkisel üretim değeri olarak 1.ci sırada yer almaktadır. İş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi amacıyla getirilen yasanın gerekçesinde, iş kazaları ve meslek hastalıklarının iş gücü kaybı, iş günü kaybı ve ekonomik kayıp boyutuna da değinilmiştir. Bu kapsamda, Antalya ilinde faaliyet gösteren tarım firmaları için İSG önem arz etmektedir. Yapılan çalışmada firma sahibi, firma temsilcileri ve firma sorumlularının İSG konusunda yeteri derecede bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda ÇSGB, GTHB, STK'lar ve tarım örgütlerinin eğitim, bilgilendirme veya İSG hizmetlerinin ücretsiz sunulması şeklinde çalışmalar yürütülebilir.
- b) Yasaya göre 50 çalışanın altında olan az tehlikeli işyerlerinde iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekiminden hizmet alınması 2020 yılına ertelenmiş olsa da, çalışanların İSG eğitimleri, sağlık gözetimleri, risk değerlendirme yapılması gibi uzmanlık gerektiren çalışmalardan işletmeler yükümlü olmaktadır. Araştırmadan da anlaşılacağı gibi firmaların tamamı bu uygulamaları işletmelerinde gerçekleştirilmemişlerdir. Nispeten düşük gelir düzeyine sahip tarım işletmelerinin bu hizmetlere ulaşmasının desteklenmesinin uygun olacağı tavsiye edilmektedir.
- c) Firma temsilcileri çalışanlarının İSG ile ilgili bilgi düzeylerini bilmedikleri, çalışanlarında İSG ile ilgili taleplerinin düşük olması, çalışanlara bu konuda yeterli bilgilendirmenin yapılmamış olmasını düşündürmektedir. ÇSGB'nın tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliğinin geliştirilmesi amacıyla "Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Pilot Projesi" 2 Mart 2012 tarihinde başlatılmış, Şanlıurfa ve Adana olarak sadece 2 il ile sınırlı kalmıştır. Tarımda önemli bir yere sahip olan Antalya ilinde de bu çalışmaların yapılması tavsiye edilmektedir.
- d) Kanunda, 10'dan az çalışanı bulunan, çok tehlikeli ve tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinin İSG açısından desteklenmesi düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu kararı ile bu destekten 10'dan az çalışanı bulunan az tehlikeli işyerlerinin de yararlanmasına karar verilebileceği belirtilmiştir. Büyük çoğunluğu 1-9 arasında çalışanı olan Antalya ilindeki tarım işletmelerinin desteklenmesi, düşük gelir düzeyine sahip az tehlikeli grupta olan tarım işletmeleri için de Bakanlar Kurulu kararı çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca verilen destek miktarı düşük olup, bu miktarında yükseltilmesi gerekmektedir.

- e) İş sağlığı ve güvenliği bir bilinç ve güvenlik kültürü olduğundan, tv, radyo, yazılı basın vb yoluyla bilgilendirmelerin yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.
- f) ÇSGB'nın İş teftiş Kurulu Başkanlığınca gerçekleştirilen programlı teftişlerde tarım işletmeleri yer almamaktadır (ÇSGB, 2013). Eğitim, iletişim ve bilgilendirmeye ağırlık veren teftiş programlarına tarım işletmelerinin de dahil edilmeleri önerilmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Akpınar, T. (2014) İş Sağlığı ve İş Güvenliği, 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, pp: 11-12.
- Aksoy, S., Çevik, B., ve Çakıcıer, N. 2013. Gümüşova Meslek Yüksekokulu'nda İş Güvenliği Bilincinin Belirlenmesi," Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, (1), 69-76.
- Arıcı, K. 1999. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Dersleri. Ankara: TES-İŞ Eğitim Yayınları; pp: 37-45.
- Aktuna, A. 2017. Tarım Sektöründe Çalışanların İş Sağlığı Ve Güvenliği Çerçevesinde Bilgi, Tutum Ve Algı Düzeyleri: Tekirdağ Süleymanpaşa Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ.
- Balkır 2012. İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu. Sosyal Güvenlik Dergisi 2(1), pp: 56-91
- Bayılmış, O., ve Taş, Y. 2015. Sağlık Çalışanlarının İş Sağlığı ve Güvenliğine Yönelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği. İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 17 (1), pp: 89-117.
- Çalışkan, S. 2016. Yöneticilerin 6331 Sayılı İş Sağlığı Ve Güvenliği Kanunu İle Getirilen Uygulamalara Yönelik Algı ve Beklentilerinin Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Karabük.
- Çamurcu, S. 2015. Tarım Sektöründe İş Sağlığı Ve Güvenliği.
- Çetin, S. 2015. İsg Uygulamalarının 6331 Sayılı Kanun Öncesi ve Sonrası Uygulamalarının, Tekstil Sektöründe Karşılaştırmalı Analizi . Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- ÇSGB, 2013. Programlı teftişler, https://www.csgb.gov.tr/media/5814/2013_programliteftis.pdf [Erişim 2 Haziran 2018]
- Erhan, Z. 2014. Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşletmelerde Güvenlik İklimine Etkisi ve Alan Araştırması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Gençler, A. 2007. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine İlişkin Uygulamaların Tarihi Gelişimi. İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 35, pp: 16-29.
- Gerek, N. 1998. Türkiye'de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, TÜRKAR, Ocak 1998.
- Gerek, N. 2008. İş Sağlığı ve Güvenliği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları; pp: 287-289
- ILO, 2014. Safety and Health at Work: A Vision For Sustainable Prevention, International Labour Office, Geneva.
- İSİG, 2017. İş Kazası İstatistikleri, http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=category&id=149&Itemid=236 [Erişim 6 Mayıs 2018]
- İŞKUR, 2018. Tarımsal İşletme Kayıt Sistemi, <https://statik.iskur.gov.tr/tr/kurumumuz/mevzuat/ilo1.htm> [Erişim 4 Haziran 2018]

- Kanat, Ş. ve Utlu, Z. 2014. Gıda Sektöründe İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları. Mimar ve Mühendis Dergisi, (80), pp: 88-91.
- Kılıç, L. 2011. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı ve 4857 Sayılı Kanunu Madde 77 Kapsamında İşverenin Yükümlülüğü. Sicil İş Hukuku Dergisi, 22, 91-100.
- Makal, A. 1997. Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri, 1850-1920 Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Medeni, D. 2016. İş Sağlığı ve Güvenliği Kapsamında Sorumluluk. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.
- Metinyurt, M. A. 2014. İşçi Ölümlerinin Sebebi Ne?, Mimar ve Mühendis Dergisi, 80, pp; 72-75.
- Resmi Gazete, 2012. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (No:6331), Tarih:30.06.2012, Sayı:28339, Ankara.
- SGK, 2014. İstatistik yıllıkları, <http://www.sgk.gov.tr/> [Erişim 1 Mayıs 2018]
- TÜİK, 2014. İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16118> [Erişim 1 Mayıs 2018]
- TÜİK, 2016. İşgücü İstatistikleri Haber Bülteni, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr> [Erişim 1 Mayıs 2018]
- TÜİK, 2017. İşgücü istatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> [Erişim 1 Haziran 2018]
- Yiğit, A. 2011. İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2. Basım.

ÖZGEÇMİŞ

Fikri BİLİR
fikribilir@gmail.com
0 532 644 35 22

ÖĞRENİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi
2014- Devam Ediyor	Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya
Lisans	Akdeniz Üniversitesi
1998-2004	Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya

MESLEKİ VE İDARİ GÖREVLER

İş Güvenliği Uzmanı	Akdeniz Üniversitesi
2014-Devam Ediyor	Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Antalya
İSG Şube Müdürlüğü	Akdeniz Üniversitesi
2017-Devam Ediyor	Antalya